

Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΣΤΑ 1800

Οι συγγραφείς μελετών, όσες αναφέρονται στα εκπαιδευτικά πράγματα του 'Αγίου Όρους, δέν φαίνεται νά γνωρίζουν δημοσίευση τών γραμμάτων στών όποιων τήν έκδοση προβαίνω έδώ¹. Είναι και τούτο από τις μοίρες τής νεοελληνικής βιβλιογραφίας, δύο κείμενα πού έχουν τυπωθή, πού πρέπει νά έχουν κυκλοφορήσει σέ δλη τήν έλληνική 'Ανατολή και στή Δύση, και σέ εκατοντάδες αντίτυπα, νά έχουν εξαφανισθή μέ τέτοιο τρόπο, και από τόσο παλιά χρόνια, ώστε οι Ιστορικοί νά γνωρίζουν τήν ύπαρξή τους από έμμεσες μόνο πηγές. Όμως ή περίπτωση αυτή, μέσα σέ έλες τις περιπτώσεις χαμένων έντύπων στόν περασμένο αιώνα, μου έφάνηκε τόσο άκραία, ώστε επί χρόνια έδίσταζα νά προβώ στήν έκδοση τών έπιστολών αυτών, μέ τήν ιδέα ότι κάπου θά βρίσκονται δημοσιευμένες και ότι θά έχουν διαφύγει τήν έρευνά μου. Σήμερα, μέ τόν καιρό πού επέρασε και μέ τήν αύξημένη έμπειρία μου στα πράγματα αυτά, κρίνω ότι έχω ύποχρέωση νά τις εκδώσω, έστω και μέ τόν κίνδυνο νά βρεθθί ότι διέλαθε τήν προσοχή μου μια προγενέστερη έκδοσή τους: δέν επιτρέπεται λόγιο έπιστημονικής φιλοτιμίας νά δημιουργούν φραγμούς ανάμεσα στα κείμενα και σ' εκείνους πού τά μελετούν. 'Η έκδοση συνοδεύεται από λίγα σχόλια, όσα έκρινα άπαραίτητα.

*

¹ Έχω όπόψη μου τά ακόλουθα έργα, έκτός από τά γενικά Παραινέτα, Έξαγγελίδη, κλπ.: *Μ. Γεδεών*, Δύο ανέκδοτα γράμματα περί τής 'Αθωνιάδος 'Ακαδημίας, 'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια, Κωνσταντινούπολη, 3 (1883) 686 κέ.— *Μ. Γεδεών*, 'Ο 'Αθως, Κωνσταντινούπολη 1885.— *Μ. Γεδεών*, 'Ο κώδηξ τοϋ Παΐσιου, 'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια, Κωνσταντινούπολη, 9 (1888) 4 κέ.— *Μ. Γεδεών*, Πατριαρχικοί Πίνακες, Κωνσταντινούπολη 1890.— *Μ. Γεδεών*, 'Αποσημειώματα Χρονογράφου, 'Αθήνα 1932.— *Ζ. Μαυθάς*, Κατάλογος Πατριαρχών, έκδ. β', 'Αθήνα 1884.— *Νίκανδρος Βατοπεδινός*, 'Η 'Αθωνιάς σχολή παρά τή έν 'Αγίω Όρει 'Αθω έραβ και σεδαομία μονή τοϋ Βατοπεδίου, έφ. Νεολόγος, Κωνσταντινούπολη, αρ. 5554 τής 17 Δεκεμβρίου 1887, κέ.— *Κ. Βλάχος*, 'Η χερσονήσος τοϋ 'Αγίου Όρους, Βόλος 1903.— *Γ'. Σμυρνάκης*, Τό 'Αγιον Όρος, 'Αθήνα 1903.— *Χ. Κτενάς*, Τά γράμματα έν 'Αγίω Όρει, 'Αθήνα 1928.— *Χ. Κτενάς*, 'Η σύγχρονος 'Αθωνιάς σχολή, 'Αθήνα 1930.— *Χ. Κτενάς*, 'Απαντα τά έν 'Αγίω Όρει έερά καθιδρόματα, 'Αθήνα 1935.— Σημειώνω τά έργα αυτά γιατί αναφέρονται στο θέμα χωρίς νά μνημονεύουν τις έπιστολές, ή χωρίς νά τις γνωρίζουν άμεσα.

Τὸ πρωτότυπο εἶναι χειρόγραφο τῆς ἐποχῆς, κίανει ὀκτὼ πυκνογραμμένες σελίδες σὲ σχῆμα 24/20 ἑκατοστῶν, καὶ περιέχει τὰ δύο γράμματα στὴν ὀργανικὴ τους σειρά, ὅπως τυπώνονται καὶ ἐδῶ, πιστά. Ὑποθέτω ὅτι ἀποτελεῖ ἀντίγραφο ἀπὸ τὰ ἐντυπα, χωρὶς νὰ μπορῶ καὶ νὰ τὸ βεβαιώσω. Ἀνήκει στὴν συλλογὴ μου.

Α'

Καλλίνικος ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἱερώτατοι Μητροπολίται καὶ Θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἡμῶν ἀδελφοί, καὶ συλλειτουργοί, καὶ Ὅσιώτατοι Ἀρχιμανδρίται τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικοῦ θρόνου, καὶ ἀπαξάπαντες Ἐγούμενοι τῶν ἱερῶν, καὶ σεβασμίων σταυροπηγιακῶν Μοναστηρίων, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁ κατὰ Θεὸν ζήλος ὑπὲρ συστάσεως κρείττονος τῶν κατὰ τόπους φροντιστηρίων, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ κατὰ τὸ ἁγιώνυμον ὄρος ποτὲ συσταθέντος, καὶ μέχρι τοῦδε ὅπως ποτὲ διαρκέσαντος, ἐπὶ πλέον διεκὰ ἡμῶν ἡμῖν, ὥστε συνοδικῆ διαγνώσει σπουδάζομεν ἐπὶ τὸ κρείττον προαγαγεῖν, καὶ αὐξῆσαι αὐτὸ κατὰ τὴν ἐκδοθεῖσαν ἤδη ἡμετέραν πατριαρχικὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, ἐντελλόμεθα ὑμῖν πᾶσιν, ὅπως δεχόμενοι τὴν παροῦσαν ταύτην ἡμετέραν πατριαρχικὴν προτροπικὴν ἐπιστολήν, ἀναγνῶτε ἐπ' Ἐκκλησίας εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ παντὶ λόγῳ καὶ σθένει σπουδάσητε, συμπράττοντες, καὶ συνεργοῦντες εἰς ὠφέλειαν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου, ὅπερ εἰς κοινὴν ἀφορᾶ ὠφέλειαν τοῦ ἡμετέρου γένους, ὑπὲρ οὗ ἔξετε καὶ τοὺς μισθοὺς μυριοπλασίους ἐν τε τῶν νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ, οὗ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη πᾶσιν ὑμῖν.

Οἱ ἀπανταχοῦ διατρίβοντες καὶ εὐρισκόμενοι εὐσεβεῖς καὶ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ Ἱερωμένοι καὶ λαϊκοί, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ τιμιώτατοι πραγματευταί, καὶ πρόκριτοι, καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν καὶ ὀρθοδόξου πληρώματος, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασιν, καὶ εἰρήνη, καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία, καὶ συγχώρησις. Ἄλλοις μὲν ἄλλα ἴδια, ἀνθρώπῳ δὲ λόγος, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὀρθῶς ἐνεργεῖν, ἐκάστῳ ἀνυσιμώτατον· καλλιέργια δὲ λόγου πολλαχῶς ἄλλως πέφυκε γίγνεσθαι, μάλιστα δὲ διὰ τῆς πρώτης ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας, καὶ τῆς περὶ τὰ καλὰ ἐκ νέων μαθήσεως καὶ εὐχρηστίας, καὶ ὅπως εἰπεῖν ἐπιμελείας τε νοῦ καὶ σπουδῆς. Ὡςπερ γὰρ ἀγεώργητος καὶ ἀτημέλητος γῆ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐκφύει, οὕτω τοι καὶ ψυχὴ πᾶσα ἀνθρώπου προσοχῆς νοῦ τῆς δεούσης ἀποτυχούσα, καὶ τῆς τοῦ ἐν εὐσεβείᾳ ὀρθοῦ λόγου χρήσεως ἐκπεσοῦσα, μυρίας τῷ βίῳ φέρει παρεκτροπὰς, καὶ πλημμελειῶν καὶ σκοτασμῶν γέμει, ἀλογίᾳ συζῶσα, καὶ δουλεύουσα πάθεσι, καὶ τὸ δὴ χειρὸν ἀγνοοῦσα ὅσα δέον φυγεῖν, καὶ

ὧν ὀφείλει ἀντέχεσθαι, ἐν διηνεκεῖ σαλεύει τῷ σάλῳ, περιαγομένη αἰσχροῦς, καὶ ἀτόπως θορυβουμένη, καταπτύσσουσα μὲν οἷς οὐκ ἔστι φόβος, διώκουσα δὲ τὰς σκιὰς, ὧν οὕτις δνησις, πρὸ τῶν ἀγαθῶν αἰρουμένη κακῶς τὰ φαῦλα, κὰν τούτοις ἀναστρεφομένη, καὶ τὴν ἔμφυτον ἡμῖν περὶ τὰ καλὰ βροπὴν διαστρέφουσα, ἐνήκε γὰρ ἡμῖν ὁ δημιουργὸς καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔρωτα, καὶ τοῦ εἰδέναι τὰ σπέρματα, δι' ὧν καὶ πράττειν ἐναρέτως, καὶ νοεῖν ἀληθῶς ἔχοιμεν, καὶ ταῦτα παρήκεν ἡμῖν τῇ τοῦ λόγου εὐχρηστίᾳ προάγων, ἐν' ἐπ' αὐτὸν ἔλθωμεν, θεωρίας κάλλεσι καὶ σοφίας αὐγαῖς περιλαμφθέντες. Ἄλλ' ὥσπερ ἀγιστίας ἀπάσης προτελεστική τις προαπαιτεῖται κάθαρσις τε καὶ μύησις, οὕτω τοι τῆς ἀπάσων ἀκροτάτης, ἣτις ἐστὶν ἡ πρὸς θεωρίαν ἀνάβασις ἡγουμένην ἔχει γενικὴν ἐν ἀγαθοῖς πρὸ ταύτης προτέλεσιν. Τί δὲ τῆς τοῦ λόγου τελειότητος γένοιτο ἂν αὐτῇ προσφωρότερον; δι' αὐτοῦ γὰρ ἐκ τῶν ὀρωμένων κατανοοῦμεν τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ ἀόρατα ἀπὸ κτίσεως τοῖς ποιήμασι νοοῦμενα καθορᾶται, δι' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἔργων τὸν τεχνίτην λόγον ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὸν γενεσιουργὸν ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων ἀναλόγως θεώμεθα. Διὰ λόγου φύσει ἕκαστος τοῦ εἰδέναι ὀρεγόμενος, διερευνᾷ τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ μαθεῖν ἂν ἔχει κόσμου σύστασιν, στοιχείων ἐνέργειαν, ἀρχάς τε καὶ τέλη τῶν γιγνομένων, φύσεις ἀπάντων πολυπραγμονῶν, καὶ κατανοῶν ἰδιότητας. Διὰ λόγου πόλεις συνέστησαν, ἐκραταιώθησάν τε ἀρχαί, καὶ νόμοι ἰσχύουσι. Διὰ λόγου γῆ καλλιεργεῖται, καὶ εὐπλοεῖται· θάλασσα, θηρία ὑπετάγη, καὶ κῆτη δαμάζεται, καὶ παντοῖα γένη τῶν ζῴων ταῖς χρεῖαις ἡμῶν ὑπουργεῖ. Διὰ λόγου ὠραιώθησαν τέχναι, καὶ ἐπιστήμαι ὑψώθησαν, καὶ βίος σύμπας κεκόσμηται, καὶ πᾶς τις τῶν καθ' ἕκαστα πράττει καὶ βουλευεται τὰ συμφέροντα, ὠφελείας ἰδίας τε καὶ κοινᾶς εὐρίσκων καὶ συντηρῶν, καὶ ἀπλῶς πᾶν ἕτι καλὸν ἐξ ἡμῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς διὰ λόγου συνέστη τε καὶ κρατύνεται. Λόγος γὰρ πειθαρχεῖ πρὸς εὐσέθειαν καὶ κοινωνίας βίου συνέχει, καὶ ἐνδείξεται ἐπαρκεῖ τῇ καθ' ἕκαστον· λόγος οἴκους τε σφίξει, καὶ πόλεις συντηρεῖ, καὶ ἔθνη δοξάζει, καὶ σύμπαν ὠφελεῖ τὸ ἀνθρώπινον. Λόγος ἀνδρείαν ῥώννυσι, καὶ σωφροσύνην κοσμεῖ, δικαιοσύνην εὐθύνει καὶ διαυγάζει φρόνησιν, ἣν καὶ ἀρχουσιν τῷ βίῳ καθίστα. Ψυχᾶς δὲ ἀγνωτέρας μύστιν σοφίας καὶ πρόπολον. Ταύτης γὰρ ἔραστῆς ὧν τελειωθείς τῇ γνώσει δι' ἀρετῆς εἰς Θεὸν ἀνεισιν, ἱεροφάντης καὶ μυσταγωγὸς τῇ ψυχῇ χρηματίσας, καὶ θείαν καὶ θεοφιλῆ ἐργασάμενος. Ἀσκησις οὖν καὶ χρήσις τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου ὀρθῆ ὠφελείας ἀπάσης ἐστὶ πηγὴ, καὶ ἀγαθὴ σοφίας προτέλεσις, τῆς τε εἰς Χριστὸν πίστεως ὁδηγὸς καὶ συνεργὸς εὐπραξίας τε καὶ ἐπιστήμης ἀπάσης πρόξενος, καὶ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας προπαρασκευὴ τις προτέρα ἐπὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Ταύτην δὲ πολλὴν ἐνεργουμένην ἐν τοῖς συνι-

σταμένους φροντιστηρίους, ἤτοι σχολαῖς τῶν καλῶν μαθημάτων καὶ ἐπιστημῶν συνειδότες, κατανοοῦντες δὲ τὸ εὐφυῆς καὶ γόνιμον τῆς διανοίας τῶν νέων τοῦ ἡμετέρου γένους, καὶ τὸ περὶ τὰ καλὰ σπουδαῖον, καὶ ἕμμονον καὶ εὐσταθὲς τῆς γνώμης, δι' ἣν οὐκ ἐπαύσαντο τρέφειν τὸν ἔρωτα, καὶ συντείνειν τὴν προθυμίαν, καὶ διαφυλάττειν τὴν ῥοπήν περὶ τὰ καλὰ μαθήματα, καὶ διεκπονεῖν καὶ προσπορίζεσθαι ὅθεν ἂν γένοιτο μηδὲν ὑφιστάμενοι ἐν τσσαύταις δυσχεραῖαις τῆς καλῆς ἐφέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐν πενίᾳ προσταλαιπωροῦντες καὶ ἐγκαρτεροῦντες τοῖς πόνοις, ἐν ἀφειδίᾳ πολλάκις καὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν σώματος ὑπὲρ τοῦ καὶ μικρόν τι μαθεῖν τῶν κρείττωνων, οὐκ ἀνεκτὸν ἠγγισάμεθα μὴ συνεπιλαβέσθαι αὐτοῖς τῆς καλῆς ταύτης προθυμίας, καὶ μὴ ἐπιβοηθῆσαι τῇ σπουδῇ τῶν καλῶν, καλῶς εἰδότες ὅτι ἐκ τῶν κοινῶν φροντιστηρίων ὡς ἀπὸ πηγῆς διαβαίνει προχεόμενα τὰ καλὰ μαθήματα καὶ ἡ γνώσις τῶν ὠφελίμων ὡς τάχιστα ἐπὶ τοὺς πολλοὺς. "Ὅθεν ἐπὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς εὐμαθίας καταγωγία πανταχῇ τοῦ ἡμετέρου εὐσεβοῦς τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος τὴν ἀνήκουσαν ἡμῖν πρόνοιαν καὶ φροντίδα ἐπιβάλλοντες προθυμούμεθα συμπράττειν καὶ ἐπιβοηθεῖν τῇ τοῦ κρείττονος βελτιώσει. *Ἐπεὶ δὲ τὸ κατὰ τὸ ἀγιώνυμον ὄρος κοινότατον τοῦ ἡμετέρου γένους φροντιστήριον ἐξ οὗ τσσαύτη καὶ τηλικαύτη πρότερον λόγων καὶ μαθημάτων ἐπίδοσις ἐξέλαμψε, καὶ πλῆθος ἐξεχύθη πανταχοῦ ἐλλογίμων καὶ σοφῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων, δι' ὧν καὶ ἐπέδωκεν περὶ τε τὰ ἐγκύκλια τῶν μαθημάτων, καὶ περὶ τὰς λοιπὰς ἕξεις καὶ ἐπιστήμας ἢ ἀκρίθεια· καὶ ἦνθησεν ἡ Ἰθαγενῆς εὐμουσία καὶ εὐμάθεια, καὶ ἐφηπλώθη ἐφ' ἅπαν τὸ ἡμέτερον γένος ἢ ἐκ τῆς διδασκαλείας ὠφέλεια, ἀσθενὲς ἦδη καὶ καταπεπονημένον τῇ βιαιᾷ τοῦ χρόνου φορᾷ ἐπέγνωμεν, κατανοήσαντες ἄλλως τὴν ἐκ τούτου πρὸς ἅπαν τοῦ γένους ὠφέλειαν, καὶ τὸ ἦσυχον καὶ ἀπραγμον, καὶ ὄλωσ πρόσφορον καὶ κατάλληλον τοῦ τόπου εἰς μάθησιν ἄμα καὶ ἀσκησιν ἀρετῆς, καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὑπερρέειν καὶ φθίνειν μὴ ἀνεχόμενοι, ἐπιλαβέσθαι καὶ ἐπιρρώσασθαι, καὶ ἀνακτήσασθαι ὄλωσ αὐτὸ ὡς πάντῃ κοινωφελὲς προτεθυμήμεθα. Ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν γνώμην καὶ πρόθεσιν κοινολογησάμενοι εὖρομεν μάλιστα συμπροθυμούμενους εἰς κρείττονα καὶ τελειότεραν κατάστασιν τοῦ σχολείου τούτου, καὶ τοὺς ἐνταῦθα κατὰ πνεῦμα ἀγαπητοὺς ἡμῖν καὶ περιποθήτους υἱοὺς, τοὺς τε περιθλέπτους τῶν Ἐκλαμπροτάτων καὶ τοὺς εὐγενεστάτους" Ἀρχοντας καὶ προκρίτους τοῦ ἡμετέρου γένους ἐν ταύτῃ τῇ βασιλευσῶσῃ πόλει. Καὶ δὴ κοινῇ συσκεψάμενοι ἐπέγνωμεν πρῶτον εὐθέσθαι τὰ ἐντὸς τῆς σχολῆς, καὶ προαγαγεῖν ἐπὶ τὸ κρείττον, καὶ ἐδράσαι ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον καὶ κοσμιώτερον, καὶ συντελέστερον εἰς τε καλὴν ἀγωγὴν καὶ ἐπίδοσιν μαθητῶν, καὶ ἦσυχίαν καὶ ἄνεσιν διδασκάλων, καὶ ὄλωσ εἰπεῖν συστήσαι καλῶς τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τῆς Σχολῆς, ἣτις οἴονεὶ ψυχῇ

συντηρεῖ καὶ σφίξει, καὶ ἐνεργὰ καὶ τελεσφόρα ποιεῖ ἀεὶ τὰ κοινά, εἴτα δὲ περιθριγγῶσαι· καὶ ἀσφαλίσασθαι καὶ τῶν ἐξωθεν, καὶ τὰ δέοντα ἀναπληρῶσαι, καὶ τὰ δοκοῦντα πρὸς τὴν αὐτῆς σύστασιν ἐπιλυμῆνασθαι, ἐκβάλλειν καὶ ἀποπέμψασθαι, διορισάμενοι τὰ πρὸς διηνεκτὴ ἔμπεδόν τε καὶ ἀπήμαντον διάρκειαν, καὶ ἀνήκουσαν καρποφόρον πράξιν τε καὶ ἐνέργειαν, εὐτακτόν τε καὶ ἀνεπηρέαστον διαγωγὴν, καὶ διδασκάλους καὶ μαθητάς ἀρρέμβαστον καὶ ἀτάραχον, καὶ πρὸς σπουδὴν καὶ μελέτην σοφίας συντελεῖ καὶ κατορθωτικὴν ἡσυχίαν καὶ ἐπαινετὴν εὐκοσμίαν. Ὅθεν μετὰ κοινῆς σκέψεως καὶ ἐκλογῆς ἐκ τῶν νῦν δοκιμωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων Διδασκάλων ἐκλέξαντες διορίσαμεν Διδασκάλους τῆς Σχολῆς ταύτης τέσσαρας, δύο μὲν τῶν ἐπιστημῶν, ἓνα Φιλόσοφον πρῶτον, καὶ ἓνα Μαθηματικὸν δεύτερον, καὶ δύο τῶν Γραμματικῶν πρῶτον καὶ δεύτερον, πᾶσαν δὲ τῆς Σχολῆς τὴν προστασίαν ἀνεθέμεθα τῷ πρῶτῳ τῶν διδασκάλων, ἵνα ἡγῆται ἐν πᾶσι, τῶν λοιπῶν διδασκάλων συμπροθυμουμένων καὶ συνεργούντων εἰς εὐταξίαν τῆς Σχολῆς, καὶ καλὴν διαγωγὴν τῶν Μαθητῶν, ἐκάστου τὸ ἴδιον ἔργον ἐπιμελουμένου, καὶ τοὺς οἰκείους Μαθητάς ἐπικρίνοντος, καὶ τοὺς ἀξίους ἐπαινοῦντος, μηδένα μὲντοι διώκοντος ἢ εἰσάγοντος ἀνευ τῆς γνώμης τοῦ πρῶτου τῶν Διδασκάλων· αὐτῷ γὰρ ἡμετέρα κοινῆ γνώμη ἐπιτέτραπται ἢ ἐξουσία εἰσάγειν τοὺς προσιεμένους καὶ συσταίνειν ἐν τῇ Σχολῇ, καὶ τοὺς κηφήνας καὶ ἀτάκτους ἐξωθεῖν καὶ ἐκβάλλειν, διακαθαίροντος τοῦ καλοῦ σίτου τὰ δύσχηρστα ζιζάνια ἐκ τοῦ καρποφόρου τοῦδε ἀγροῦ. Πρὸς δὲ καὶ κατάλογον τινα ἐπεδείξαμεν Μαθητῶν εἰκοσιτεσσάρων ὑποτρόφων τῆς Σχολῆς, εἰς ὃν οἱ μέλλοντες συνταγῆναι ὀφείλουσι πρῶτον εἶναι τῶν λίαν φιλομαθῶν δεκτικοὶ παιδείας καὶ μαθήσεως, ἔπειτα καὶ ἡλικίας ὀργώσης ἐπὶ τὰ μαθήματα, καὶ τρίτον γνώμην ἔχειν καὶ καθυπισχνεῖσθαι διὰ χρόνου ἐπιμεῖναι τῇ ἀσκήσει τῶν λόγων καὶ τῇ ἄλλῃ μαθήσει, καὶ τέταρτον ἐπιμαρτυρεῖσθαι ἐνδεεῖς ὄντας καὶ ἀπόρους τῶν ἀναγκαίων ἐξόδων. Τούτους γὰρ τοιοῦτους ὄντας ἐν πενίᾳ παριδεῖν τοῦ καλοῦ τῆς μαθήσεως στερουμένους ἀνεκτόν οὐκ ἐκρίναμεν, ὡς εἰ ἐγκρατεῖς παιδείας γένοιτο, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἂν ὠφελήσειαν. Διὸ καὶ χορηγεῖν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὰς χρείας ἀπὸ τῆς Σχολῆς ἐδικαιώσαμεν, ἵνα ἀπηλλαγμένοι πάσης μερίμνης καὶ περισπασμῶν τῶν ἀναγκαίων, προσέχωσι τοῖς μαθήμασιν ἄχρι τελειωθῶσιν, ἀπολαύοντες τῆς χάριτος τοῦ ἐλέους τῶν εὐσεβῶν καὶ τῆς δωρεᾶς ταύτης πρὸς ἀμοιβαίαν ἐκλόγον τοῦ γένους ὠφέλειαν. Τὴν δὲ τῶν ὑποτρόφων τούτων ἐκλογὴν καὶ σύνταξιν ἐν τῷ καταλόγῳ ἐπετρέψαμεν τοῖς τε τέσσασι Διδασκάλοις τῆς Σχολῆς, καὶ δυοῖ Πατράσι τοῖς ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ἔρει σοφωτέροις, ὡς ἂν οἱ κατὰ καιροὺς ἐνταῦθα Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς ταύτης διορίσωσι. Τὴν δὲ ἐκλογὴν καὶ σύνταξιν τῶν τοιούτων ὑποτρόφων ποιήσαντες οἱ βῆθόντες ἐν

φρόβη Θεοῦ μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας καὶ ἐπικρίσεως, ἵνα μὴ μάτην δαπανᾶται εἰς κηφήνας καὶ ἀμελείς, ἢ ἄλλως ἀδεξίους τὰ ἐλέη παρὰ τῆς Σχολῆς, ὥρισάμεν παραλαμβάνειν ἔγγραφον τὴν ὑπόσχεσιν παρὰ τῶν εἰσιόντων καὶ συναριθμουμένων ἐν τῷ καταλόγῳ ἐπὶ βῆτον χρόνον, ὅσον ἂν οἱ Διδασκαλοὶ ἐκάστῳ ἐπιβάλωσι, καὶ διαπέμπειν τοῖς ἐνταῦθα ἐπιτρόποις, ἐπιβοηθεῖν δὲ καὶ συντρέχειν τοῖς διδασκάλοις ἐξωθεν, εἴ τις δέοιτο, καὶ τοὺς ἐν τῷ ἀγωνίῳ ὄρει ἐπιτρόπους καὶ ἐφόρους τοῦ κοινοῦ τῆς μεγάλης μέσης ἐκ κοινῆς ἡμετέρας γνώμης τούτοις προσετάγῃ προθυμουμένοις συντελεῖν εἰς αὐξήσιν καὶ ἐπίδοσιν τοῦ καλοῦ τούτου ἔργου, ὥστε κατὰ τὰ ἀνέκαθεν τῇ Σχολῇ προσκυρωθέντα, μηδὲνα διανοχλεῖν, καὶ διαταράττειν καὶ Διδασκάλους καὶ μαθητάς, μηδὲν προσαπαιτεῖν παρ' αὐτῶν ὅ,τιον δόσιμον φορολογίας ἢ δασμοῦ, ἢ ἐγκαλεῖν, καὶ πρὸς δίκην παρὰ δίκην ἐνάγειν, ἀλλ' εἴ τι καὶ ποτε τοιοῦτον συμβῆ, τὸ τοιοῦτον ἀνακρίνεσθαι πρῶτον δεῖ ἐν τῇ Σχολῇ παρὰ τῶν διδασκάλων, καὶ δι' ἀναφορᾶς τῶν ἐξετασάντων διδασκάλων ἐπικρίνειν τοὺς ἐπιτρόπους καὶ ἐφόρους τῆς μεγάλης μέσης καὶ διαλύειν τὴν ὁπῶς ποτε συμβᾶσαν μεταξὺ μαθητοῦ τινος καὶ ἀγιορείτου διαφωρᾶν, μαθητοῦ δὲ πρὸς μαθητὴν ἔριδα καὶ διένεξιν ὅλως διεκωλύσαμεν ὑπ' ἄλλων κρίνεσθαι, εἰμὴ μόνοις τοῖς διδασκάλοις, ὥστε εἰτινες ποτὲ τολμήσειαν ἀπὸ τῶν Ἐφόρων κρίνεσθαι, τούτους ἀποπέμπειν καὶ διώθειν, καὶ τοῖς διδασκάλοις ὑπάγειν ἐνετε:λάμεθα, ἐν πᾶσι τὸ εὐτακτον καὶ κόσμιον βουλόμενοι. Τοῖς δὲ διδασκάλοις τιμὴν καὶ ἐξουσίαν ἐν τῇ Σχολῇ προσκυροῦντες ὥρισάμεν ὥστε ἕνα προηγεῖσθαι ἀπάντων τῶν ἐν τῇ Σχολῇ, τὸν Φιλόσοφον τῶν Διδασκάλων, καὶ πρὸ πάντων προνοεῖν καὶ φροντίζειν καὶ καθιστᾶν τὴν κοινὴν ἁρμονίαν ἐν εὐθέτῳ συστάσει τῆς Σχολῆς, ἀναλόγως ἐκάστῳ τὰ δέοντα καὶ Διδασκάλοις καὶ Μαθηταῖς, εἰς τε τιμὰς καὶ ἀνέσεις καὶ οἰκήσεις διανεμόντα· οὐ γὰρ ἀγαθὸν ἢ πολυαρχία, τούναντίον δὲ καθαιρεῖ τὰ καλῶς ἔχοντα. Τούτων οὖν οὕτω καλῶς διαταχθέντων, ἐπεὶ πόρου καὶ ἐξόδων προσδεῖται πλειόνων, ὧν δι' ἔλλειψιν κατὰ τὸ παρήκον παρημέληται, καὶ ἡσθένησεν ἢ ποτὲ περίδοξος αὐτῆ κοινωφελῆς σχολή, ἐπέγνωμεν συνοδικῇ τῇ ἀποφάσει δι' ἐγκυκλίων ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἔνθεον ζῆλον πρὸς τὰ καλὰ καὶ θεάρεστα διεκπυρῶσαι, καὶ προτρέψασθαι πάντας, ὥστε συνδραμεῖν καὶ ἐπιβοηθῆσαι εἰς τὴν τοῦ καλοῦ τούτου ἀνεγερσιν καὶ ἀνάκτησιν, καὶ Κηδεμόνας καὶ Φροντιστάς καὶ Ἐπιμελητάς ἰδίως ἐπ' αὐτῷ ἀναδείξασθαι τὴν πᾶσαν περὶ αὐτοῦ ἀναδεξομένους εἰς τὸ διηγεκὲς ἐπιμέλειαν πρὸς κρείττω ἐπίδοσιν καὶ αὐξήσιν λόγων καὶ μαθημάτων ἐν τῷ ἡμετέρῳ γένει. Καὶ δὴ γράφοντες Συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς Ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ Ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἐπευχόμεθα πάντας

τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους χριστιανούς, καὶ προτρέπομεν πατρικῶς, ἵνα ἐπισυντρέξωσι καὶ ἐπιδοθηθῶσιν εἰς τὴν τοῦ καλοῦ τούτου ἀνάκτησιν καὶ βελτίωσιν, καὶ ὅλως εἰς τὴν κοινὴν τοῦ ἡμετέρου γένους ἐκ λόγων καὶ παιδείας ὠφέλειαν, καὶ καλὴν σύστασιν καὶ ἐξῆς διάρκειαν τῆς κοινωφελεστάτης ταύτης Σχολῆς, ἧς ἰδιαιτέρως τὴν χρηματικὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα ἀνεθέμεθα τοῖς τέσσαρσι τούτοις συστήμασι τῶν ἐν τῇ περιδλεπτῇ ταύτῃ πόλει συμπραττόντων εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, τῷ συστήματι τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπῃ ὀρθοδόξων ἐμπορευομένων, τῷ συστήματι τῶν ὀρθοδόξων γουναράδων, τῷ συστήματι τῶν ὀρθοδόξων Σαββάρφιδων, τῷ συστήματι τῶν Τζοχατζήδων καὶ Χαταϊτζήδων Χριστιανῶν, ἐξ ὧν καὶ διωρίσαμεν Ἐπιτρόπους τῆς Σχολῆς ταύτης, ἐκ μὲν τοῦ συστήματος τῶν Τζοχατζήδων καὶ Χαταϊτζήδων Χριστιανῶν, τὸν τιμιώτατον Μισέρ Σκαρλάτον Σεβαστόπουλον, ἐκ δὲ τοῦ συστήματος τῶν ὀρθοδόξων Σαββάρφιδων τὸν τιμιώτατον Κύρ Δημήτριον Παπᾶ ριγόπουλον, ἐκ δὲ τοῦ συστήματος τῶν Γουναράδων τὸν τιμιώτατον κύρ Γεωργάκην Φενερλήν, ἐκ δὲ τοῦ συστήματος τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπῃ ὀρθοδόξων ἐμπορευομένων καὶ πραγματευομένων τὸν τιμιώτατον Κύρ Ἀπόστολον Παπᾶ. Ὅτινες ὀφείλουσι δέχεσθαι τὰ παρὰ τῶν ἐγγύς καὶ πόρρωθεν συναγόμενα καὶ πεμπόμενα, καὶ τηρεῖν αὐτῶν τὰ κατάστιχα· τούτους δὲ τοὺς τιμιωτάτους ζηλωτὰς τῶν καλῶν, ἀγαπητοὺς ἡμῖν κατὰ πνεῦμα υἱοὺς, γενικοὺς ἐπιτρόπους καὶ ἐφόρους κοινῇ γνώμῃ καὶ ἀποφάσει τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ εὐγενεστάτων προκρίτων τοῦ γένους διορίσαντες ἐπετρέψαμεν αὐτοῖς κατὰ πόλεις καὶ χώρας προσδιορίζειν Ἐπιτρόπους ταύτης τῆς ἐν τῷ ἀγιωνύμφῳ ὄρει Σχολῆς, οὓς ἂν ἐγκρίνωσιν, εἰς τὸ δέχεσθαι καὶ διαπέμπειν ἀσφαλῶς τὴν βοήθειαν τῶν πόρρωθεν ἐπιδοθηθούτων εὐσεβῶν φιλογενῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν ὁσίως ἐνασκουμένων ἐν τῷ ἀγιωνύμφῳ ὄρει προσδιορίζειν ἐπιμελητὰς καὶ φροντιστὰς οὓς ἂν ἐγκρίνωσιν, ἵνα ὑπὸ τὴν περίθαλψιν καὶ πρόνοιαν τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων καὶ Ἐφόρων τοῦ κοινοῦ τῆς μεγάλης μέσης τοῦ ἁγίου ὄρους, καὶ ἱερῶν καὶ βασιλικῶν Μοναστηρίων, ἔχωσι προσεχῶς ἐπαρκεῖν καὶ βοηθεῖν πρὸς τὰς χρεῖας, καὶ φροντίζειν τὰ περὶ τῆς Σχολῆς, κατὰ τὰ ἀπ' ἀρχῆς αὐτῇ προνόμια, εἴτουν τὸ ἀνετον καὶ αὐτόνομον, καὶ πάντῃ ἐλεύθερον καὶ ἀσύδοτον, καὶ μὴν κόσμιόν τε καὶ εὐτακτον καὶ κοινωφελές. Ταῦτα οὖν οὕτω καλῶς διαταξάμενοι, πρὸς πάντας δηλοποιουμένων τὸν ἕνθεον ζήλον τῶν ἀπανταχοῦ εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, προσκαλούμενοι πρὸς κοινὴν τοῦ ἡμετέρου γένους ὠφέλειαν, ἐπιτρέποντες ἀπαντας εἰς συνδρομὴν καὶ βοήθειαν τῆς Σχολῆς ταύτης, οὐ γὰρ μικρὸς τοῖς ἐν τούτοις συντρέχουσι καὶ βοηθοῦσιν ὁ μισθὸς παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ μικρὰ καὶ ἐπ' ὀλίγοις, ἀλλ' ἐπὶ μεγίστοις λίαν ἐπωφελεστάτῃ ἢ ἐκ μαθήσεως φωταγωγία ἐφ' ἅπαν τὸ γένος, πρὸς ἕν τοῦτο ἀφορῶσα καὶ σπουδάζουσα

ἡ ὀρθὴ διδασκαλία, ἵνα τοῖς πᾶσι διατρανώσῃ τὰ τῷ Θεῷ εὐάρεστα, καὶ ἀνοίξῃ ἐκάστου τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα πρὸς τὰ τηλαυγέστατα φῶτα τῆς θείας ἀποκαλύψεως εἰς σύνεσιν δηλονότι τῶν θείων γραφῶν, δι' ὧν θεοφιλῆς καὶ θεάρεστος γενόμενος ὁ ἄνθρωπος, ἄξιος γίνεται τῆς ἄνω κλήσεως καὶ αἰωνίου μακαριότητος. Καλὴ μὲν οὖν καὶ πρὸς ἄλλην ἀπασαν χρεῖαν τοῦ πλησίον ἡ ἐλεημοσύνη, ἔτι τῆς θεοδότου ἀγάπης ἔστι καρπός, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑπερέχει καὶ ὑπερβέβηκεν ἡ πρὸς φωτισμὸν καὶ ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν συνδρομὴ καὶ βοήθεια τῆς πρὸς τὰς σωματικὰς καὶ βιωτικὰς χρεῖας παραμυθίας, ὅσον ὑπερέχει ψυχὴ σώματος· οὐδὲ ἔστιν ἐφάπαξ πολλοὺς ὠφελεῖν, ὡς ἔστι διὰ λόγου καὶ διδασκαλίας μυρίουσ εὐεργετεῖν, καὶ προσεχεῖς ὄντας, καὶ πόρρω διάγοντας, καὶ ἐν πάσῃ ἰδέᾳ καὶ καταστάσει βίου ποικίλῃ ἡσχολημένους, ὥστε μηδὲ πρὸς ἄλλην τινὰ εὐεργεσίαν συγκρίνεσθαι τὴν ἐκ τῶν λόγων ὠφέλειαν. Διὸ καὶ τοῖς συνεργοῦσι καὶ συμπράττουσιν εἰς αὔξησιν καὶ ἐπίδοσιν τῆς καλῆς μαθήσεως καὶ διδασκαλίας πλείων ὁ μισθός παρὰ Θεοῦ, καὶ μεῖζονες αἱ ἀντιδόσεις, πρὸς ἃς ἀποβλέποντες ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ βεβαιότητι, συνδράμετε καὶ βοηθήσατε προθύμως εἰς ἀπάρτισιν καὶ σύστασιν καὶ διαμονὴν τῆς κοινωφελεστάτης ταύτης Σχολῆς. Ὅσοι δὲ συνδράμουσι καὶ βοηθήσουσιν εἰς τὴν ταύτης σύστασιν καὶ διάρκειαν, τούτων τὰ ὀνόματα ἔσονται καταγεγραμμένα ἐν τῷ νέῳ Κώδικι ταύτης τῆς Σχολῆς, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ βρεθίῳ τοῦ ἐν αὐτῇ Σεβασμίου ναοῦ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον, καὶ παρὰ Θεοῦ ἔξουσι μυριοπλασίους τοὺς μισθοὺς καὶ υπεράφθονα τὰ ἐλέη ἔντε τῷ παρόντι αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, οὗ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος, καὶ ἡ εὐχὴ, καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αωα'

† Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός καὶ διάπυρος εὐχέτης

ἘΟ Καίσαρείας Φιλόθεος. ἘΟ Ἐφέσου Μακάριος. ἘΟ Ἑρακλείας Μελέτιος. ἘΟ Κυζίκου Ἰωακείμ. ἘΟ Νικομηδείας Ἀθανάσιος. ἘΟ Χαλκηδόνος Ἱερεμίας. ἘΟ Δέρκων Γρηγόριος. ἘΟ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος. ἘΟ Τυρνόβου Ματθαῖος. ἘΟ Λαρίσης Διονύσιος. ἘΟ Προύσης Ἀνθιμος. ἘΟ Ἀγγύρας Ἰωαννίκιος.

Β'

Πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς φιλογενεῖς καὶ τοὺς συνεπιτρόπους τῆς Σχολῆς τοῦ ἀγιωνύμου ὄρους τὴν προσήκουσαν προσκύνῃσιν καὶ ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

Σκέψεως Πατριαρχικῆς Συνοδικῆς καὶ κοινῆς τῶν προυχόντων τοῦ γένους ἐπιμόνως γενομένης περὶ τῆς ἀνορθώσεως τῶν Σχολείων, καὶ

μάλιστα ρητῶς τε καὶ προηγουμένως περὶ ἐκείνου τοῦ Ἁθωνοῦ τοῦ θαυμασίως συγκροτηθέντος ἐπὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγαρέως, καὶ δυστυχῶς πάνυ ἐν τάχει πεπτωκός, ἔδοξε συνοδικῶς, καὶ ἀναγκαῖον ἐφάνη ἀφεύκτως ἢ ἐπιμέλεια τῆς ἀνορθώσεως τούτου. Ὁθεν ὁ Παναγιώτατος ἡμῶν Δεσπότης, καὶ ἡ θεία καὶ Ἱερά Σύνοδος ἐκλέξαντες ἡμᾶς τοὺς ὑπογεγραμμένους, μᾶς ἐδιώρισαν γενικούς ἐπιτρόπους τῆς Σχολῆς ταύτης, δόντες ἡμῖν ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν ἵνα ἐκλέξωμεν κατὰ τόπους καὶ ἐπισήμους πόλεις, μάλιστα δὲ καὶ κατὰ τὸ ἁγιώνυμον ὄρος τοῦ Ἁθωνοῦ, δηλονότι τὸν τόπον τῆς Σχολῆς, ἄλλους ἀνθ' ἡμῶν Ἐπιτρόπους, μὲ σκοπὸν καὶ τέλος, ὅπως οἱ μὲν κατὰ τὸ ὄρος ἔχωσι τὴν φροντίδα καὶ μέριμναν τῆς διοικήσεως τῆς Σχολῆς, καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν διδασκάλων, καὶ ἐκπληρώσεως τοῦ χρέους αὐτῶν τοῦ διδασκαλικοῦ· πρὸς δὲ τῆς χρείας καλεσάσης, νὰ συνεφάπτωνται καὶ τῆς εὐταξίας τῶν μαθητῶν τῷ πρώτῳ τῶν Διδασκάλων, ὅτινι προσκεκύρωται ἅπανα ἢ πρόνοια τῆς καλῆς ἀρμονίας τῶν μαθητῶν πρὸς εὐθετον σύστασιν τοῦ Σχολείου· οἱ δὲ παρὰ τὰς πόλεις λάθωσιν ἐπιμέλειαν εἰς τὸ πορίζεσθαι συνδρομὴν καὶ βοήθειαν παρὰ τῶν βουλομένων φιλογενῶν βοηθεῖν καὶ συντρέχειν εἰς τὴν τοῦ γένους προκοπὴν, καὶ εἰς τὸ φῶς ἐκείνο τὸ παρὰ τῶν μαθημάτων καὶ σπουδῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐπιγιγνόμενον, καθὼς διεξοδικώτατα φαίνεται ἐν τῷ περὶ τούτου πατριαρχικῷ καὶ συνοδικῷ γράμματι ὅπου περικλείομεν ὡδε.

Διορισθέντες δῆτα ἡμεῖς ἐπίτροποι Πατριαρχικῆ Συνοδικῆ καὶ κοινῆ τῶν προϋχόντων τοῦ γένους ψήφῳ, κατὰ τὴν ἄδειαν ὅπου κατὰ ζήτησίν μας ἐδόθη ἡμῖν παρὰ τῆς αὐτοῦ Παναγιότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρευς τῶν ἁγιωτάτων Ἀρχιερέων, Κληρικῶν καὶ Ἀρχόντων, ἐκλέγομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τόπους, διὰ τῆς ἐγκυκλίου ἡμῶν ταύτης ἐπιστολῆς, συνεργούς συμβοηθοὺς καὶ συμπράκτορας ἡμῖν καὶ συντρόφους τὴν τιμιότητά σας. (Καταγράφονται δὲ πάντων τῶν ἐκλεχθέντων ἐπιτρόπων τὰ ὀνόματα κατωτέρω πρὸς κοινὴν πληροφορίαν τοῦ γένους καὶ διὰ τὸ πρόχειρον τῶν βουλομένων συνδραμεῖν καὶ βοηθῆσαι καθ' ἑκάστην χώραν καὶ τόπον, ὅπου εὕρισκεσθε ἕκαστος ὑμῶν.) Καὶ παρακαλοῦμεν διὰ νὰ κάμητε νὰ διαβασθῆ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τὸ συνοδικὸν γράμμα, καὶ εἰ δυνατόν, καὶ ἢ παροῦσά μας ἐγκύκλιος ἐπιστολή, ὅπως γένωσι γνωστά τὰ ὀνόματα ὑμῶν τῶν ἐπιτροπευόντων εἰς τὸ φιλόχριστον τοῦτο ἔργον πρὸς μείζονα παρακίνησιν τῶν συνδρομητῶν φιλογενῶν μας. Δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀγκαλὰ καὶ ἐπιφορτισμένοι μὲ πολυειδεῖς ὑποθέσεις τῶν ἐμπορίων καὶ οἰκιακᾶς τὰς ὁποίας ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, μετὰ χαρᾶς ἕμως ἐδέχθημεν τὸ βᾶρος τοῦτο τῆς ἐπιτροπείας, ἐπειδὴ πρόκειται λόγος περὶ ὠφελείας, ἐπιδόσεως καὶ προκοπῆς παντὸς τοῦ γένους ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡ τιμιότης σας θέλετε

προθυμοποιηθῆ εἰς τὴν κοινὴν τοῦ γένους μεγίστην ἡμῶν ταύτην καὶ ἀξιόλογον ταύτην ὑπόθεσιν, καὶ μὲ ζῆλον διάπυρον καὶ ἐπιμέλειαν ἀκούραστον, καὶ διάθεσιν φιλογενῆ καὶ φιλόχριστον θέλει φερθῆτε, προτρέποντες καὶ παρακαλοῦντες πάντας τοὺς ἐν καταστάσει καὶ κυβερνήσει γνωστοὺς καὶ φίλους σας, ὅπως πλουσιοπαρόχως καὶ γενναίως εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὸ φιλόθεον καὶ τοῖς πᾶσιν εὐάρεστον συνδράμωσιν.

Ὅτι ἀδελφοὶ φιλογενεῖς εἰς τὴν ἀρχὴν του τοῦ σχολείου τούτου τοῦ ὅρου ἔδωκεν εἰς τὸ γένος καὶ Ἀρχιερεῖς ἔλλογίμους, καὶ Ἱερομονάχους κήρυκας τοῦ λόγου Θεοῦ σεβασμίους, καὶ ἱατροὺς ἐπιστήμονας, καὶ Διδασκάλους πολλοὺς, καὶ πραγματευτὰς στολισμένους μὲ πολυμάθειαν καὶ ἐπιστήμας, ὅλοι κοινῶς τὸ εἶδομεν, καὶ ἔτι ζῶσι πολλοὶ τούτων. Πλὴν πρὸ πολλῶν χρόνων διὰ τὰς καιρικὰς περιστάσεις πρῶτον μὲν ἠσθένησε καὶ κατ' ὀλίγον ὀλίγον ἐσμικρύνθη, ὠλιγόστευσαν οἱ μαθηταί, καὶ ἐσβέσθη ἡ ἐλπίς ὅπου τὸ γένος εἶχεν εἰς αὐτό. Τέλος δὲ καὶ διὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἐσχάτως ἐν αὐτῷ σχολαρχοῦντος κυρίου Κυπριανοῦ, ἔμεινε χηρεῖον, καὶ ὡς εἰπεῖν ἔρημον, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πόρον κυβερνήσεως σταθερόν. Δὲν ἦτον πόθεν νὰ εὐγαίνουν οἱ μισθοὶ τῶν διδασκάλων καὶ ἡ βοήθεια πρὸς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς ἢ ἀναγκαῖα, καὶ οὕτω τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς αὐτοῦ, ἦτοι τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ τὸ διάστημα δὲν ἐστάθη μέγαλον διὰ τὰ αἴτια τῆς ἐνδείας καὶ ἀπορίας του. Ἄνθ' ὅτου καὶ ἡ ὡς ἐκ μέρους ἐκείνου τοῦ Σχολείου ἐπιζομένη εἰς τὸ γένος ἡμῶν μεγίστη ὠφέλεια ἐξέλιπεν (ὡς μὴ ὠφελεν) εἰς τὸ παντελές, δι' ἣν ἠμποροῦσε νὰ λαμπρυνθῆ τὸ γένος πολλὰ περισσότερον, καὶ νὰ ἀπολαμβάνη, ἀντὶ κατηγοριῶν, τιμὰς πολλὰς καὶ ἐπαίνους.

Ἀναγκαίως λοιπόν, ἀδελφοὶ φιλογενεῖς, ἔπρεπε μυρία ὄσα δάκρυα νὰ χύνη τὸ γένος ἅπαν ὡσημέραι διὰ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ σχολείου τούτου, καὶ ἐξ ἐναντίας τώρα εἰς τὴν προκειμένην ἐπανόρθωσιν τούτου πρέπει νὰ ἐορτάσῃ ἐορτὴν ἀγαλλιάσεως καὶ νὰ προθυμηθῆ εἰς συνδρομὴν ἑκάστος τῶν φιλογενῶν, κατὰ τὸ δυνατόν, φρόνιμος στοχαστικὸς καὶ δίκαιος ἄνθρωπος ὧν καθότι δὲν εἶναι οὐδεὶς ἄλλος τρόπος διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ γένος μας τὰ δίκαια ὄνειδη τῶν ἄλλων, νὰ ἐκτεινάσῃ τὸ σκοτεινὸν αἶσχος τῆς ἀμαθείας, καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ τὸ φῶς τῆς μαθήσεως, καὶ τὴν δόξαν τῆς σοφίας τῶν προγόνων του ὅπου ἐφώτισαν τὸ πάλαι βάρβαρον ἔθνη τῆς Εὐρώπης, παρὰ Σχολεῖα, Διδάσκαλοι, ἐπιμέλεια ἐκ μέρους τῶν νέων, παρακίνησις εἰς τούτους ἐκ μέρους τῶν γονέων καὶ προστατῶν αὐτῶν, καὶ βοήθεια καὶ συνδρομὴ χρηματικὴ ἐκ τῶν πλουσίων καὶ εὐπόρων ὁμογενῶν μας πρὸς σύστασιν τῶν καταγωγίων τούτων τῆς μαθήσεως· διότι δίχα τῆς χρηματικῆς βοηθείας δὲν πρέπει νὰ ἐλίξῃ τινὰς κανένα καρπὸν ἢ ὠφέλειαν· διὸ ἔλεγε καὶ ὁ πολιτικὸς ρήτωρ

πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: «δεῖ δὴ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων».

Ὁ προκείμενος ἡμῶν σκοπὸς κατὰ τὸ παρὸν εἶναι νὰ προφθάσωμεν τακτικῶς τὸν μισθὸν τῶν διδασκάλων καὶ τὴν βοήθειαν πρὸς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς κατὰ τὰς μετ' αὐτῶν συμφωνίας, καὶ κατὰ ἀναλογίαν τῆς χρηματικῆς δυνάμεως καὶ καπιταλίου ὁποῦ τώρα ἀνά χειρας ἔχομεν τοῦ σχολείου, εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ χρόνου νὰ δώσωμεν λογαριασμὸν περὶ ὧν τῶν ἐξόδων μας καὶ πρακτέων πρὸς σύστασιν τοῦ Σχολείου εἰς τὸν Παναγιωτάτου Δεσπότην καὶ ἱεράν Σύνοδον, καὶ τυπωμένον αὐτὸν τὸν ἴδιον νὰ στείλωμεν πρὸς πάντας τοὺς συνεπιτρόπους μας διὰ νὰ ἴδουσι τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς σχολῆς, καὶ νὰ βεβαιωθῶσι τὴν ἀκρίθειαν ὁποῦ φυλάττομεν, καὶ ὅτι τὰ πάντα γίνονται ἐν καθαρῷ τῷ συνειδῶτι, καὶ διὰ παράδειγμα μᾶλλον τοῦτο τῶν μεταγενεστέρων μας, σὺν Θεῷ, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς σχολῆς, καὶ τῶν προσόντων εἰσοδημάτων καὶ ἐξόδων αὐτῆς, ὄντος διωρισμένου τοῦ κυρ Δημητρίου Παπαριγοπούλου νὰ κρατῇ τὴν κάσσαν, καθὸ Σαρράφης, καὶ τοῦ κυρ Ἀποστόλου Παπαῖ τὰ κατὰ-σειχα τῆς ληψοδοσίας, ὡς ἐγκρατοῦς τούτου τοῦ τρόπου.

Ὁ δὲ διάπυρος ἡμῶν ζῆλος εἶναι, ἅψ' οὐ ἐκ τῆς συνδρομῆς θεωρήσωμεν ὅτι ἔγινε τὸ καπιτάλε τοῦ σχολείου μέγαλον καὶ τὰ ἐκ τούτου διάφορα ἱκανῆς ποσότητος, τότε προσθήκη διδασκάλων νὰ κάμωμεν, καὶ παντοῦ εἶδους καὶ ἐπιστήμης καὶ ξένων γλωσσῶν καθηγητὰς νὰ συστήσωμεν, καὶ βιβλιοθήκην μεγάλην καὶ παντοίας γλώσσης τὰ ἀξιολογώτερα νὰ συνάξωμεν, καὶ ὄργανα Μαθηματικῆς, Φυσικῆς πειραματώδους καὶ Ἀστρονομίας νὰ ἀποκτήσωμεν, καὶ εἴ τι τοιοῦτον χρήσιμον παιδείας καὶ μαθήσεως νὰ εὑρίσκηται εἰς αὐτὴν, ὥστε νὰ γένη μία ἐντελής Ἀκαδημία συγκεκροτημένη ἐκ τῶν ἀναγκαίων. Καὶ ἐὰν τὰ καπιτάλια ἐξ ἀφιερωμάτων γένωσι ποσοτήτων μεγίστων, (δὲν ἄδυνατεῖ κανένα εἰς τὴν θεῖαν βοήθειαν καὶ εἰς τὸν διάπυρον τῶν φιλογενῶν ζήλον) νὰ συστήσωμεν καὶ εἰς ἄλλους τόπους σχολεῖα τοιαῦτα, ἕπου κοινῶς ἤθελεν εὑρεθῆ εὐλογον. Καὶ τὸ τῆς Βασιλευούσης ταύτης πρεπόντως νὰ λαμπρύνωμεν, ὅσον τὸ καλεῖ ἡ Βασιλεύουσα αὕτη τῶν πόλεων καὶ περιώνυμος καθέδρα, καὶ βιβλία παλαιὰ καὶ σπάνια δι' ἐξόδων τοῦ κοινοῦ τούτου νὰ ἐκδώσωμεν.

Εἰς τὴν περιέργειαν δὲ ἐκάστου, τίνι τρόπῳ θέλωμεν μεταχειρισθῆ τὰ καπιτάλια τῆς Σχολῆς ταύτης ἀπαντῶμεν, ὅτι ἡμεῖς ἐδῶ ἄλλον τρόπον ἀσφαλέστερον δὲν ἔχομεν, εἰ μὴ νὰ τὰ δανείσωμεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σχολείου εἰς τὸ κοινὸν τοῦ Πατριαρχείου, καὶ εἰς τὰς ἐπισημοτέρας ἐπαρχίας τοῦ θρόνου τούτου, τῶν ὁποίων τὸ διάφορον εἶναι ἀπὸ δέκα εἰς τὰ ἑκατὸν τὸν χρόνον, ἢ τοῦλάχιστον ὀκτώ, καὶ ὅσα κατὰ τὸ παρὸν ἐπεριλάβομεν, εἰς τοῦτον τὸν τρόπον τὰ ἐδιατάξαμεν. Ὅταν ἕμῳς τινὰς

τῶν ὁμογενῶν, ἢ τῶν ξένων ἀλλογενῶν ἤθελε τὸ ἀφιέρωμά του νὰ κατα-
τίθεται εἰς τινὰ ἄλλο ἀσφαλέστερον μέρος, τούτου τὴν προαίρεσιν τὴν
ἀγαθὴν στέργομεν. Φθάνει μόνον νὰ γένωσι τοῦ ἀφιερώματός του τὰ
γράμματα ἐν ἀσφαλεῖ τρόπῳ, καὶ ἴσα ἐπικεκυρωμένα τούτων νὰ μᾶς
σταλθῶσιν μὲ διασάφησιν εἰς τίνα καίρον, καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἔχουσι
πληρωθῆναι τὰ διάφορα τούτων, ὅπως γένωσι τὰ ἀναγκαῖα σημεῖωματα
ἐπὶ τῶν κωδίκων τῆς σχολῆς καὶ ἐνταῦθα, καὶ εἰς τοὺς κώδικας τῶν
ἐπιτρόπων τοῦ ὄρους.

Τὰ δὲ ἀπὸ τῆς συνδρομῆς προερχόμενα ἔλεγε τοῦ σχολείου, ὅταν οἱ
ἐπίτροποι παραλάβητε ἐν ἐκάστῳ τόπῳ, καὶ εἶναι διὰ νὰ μᾶς τὰ ἐξα-
ποστείλητε, ἀνήκει ἐκάστῳ ὑμῶν νὰ τὸ κάμητε μὲ τρόπον τὸν ἀσφαλέ-
στερον, καὶ ὅσον τάχιστα, δίδοντες ὑπόσχεσιν εἰς τοὺς ἀφιερωτάς, ὅτι
θέλει τοὺς φέρητε ἀπόδειξιν περιλαβῆς ἀπὸ ἡμᾶς ἐνσφράγιστον μὲ τὴν
βοῦλαν τῆς σχολῆς ὅπου θέλει γένη, ἢ ὁποῖα εἰς τέσσαρα κομμάτια ἦτοι
μέρη διηρημένη θέλει φυλάττεται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς τέσσαρας γενικούς ἐπι-
τρόπους, καὶ ἐπικυρωμένην παρὰ τῆς αὐτοῦ Μαναγιότητος.

Στέλλονται δὲ πᾶσι τοῖς ἐπιτρόποις ὑμῖν περισσότερα φύλλα ἴσου
τοῦ Συνοδικοῦ γράμματος, καὶ τῆς Ἐγκυκλίου ἡμῶν ταύτης, ἵνα δια-
μοιράσητε πρὸς τοὺς ζηλωτὰς τῶν φίλων σας ὁμογενεῖς χάριν παρακι-
νήσεως, καὶ ὅταν εἰς πλησιόχωρον ὑμῖν χώραν τινὰ ἢ κώμην εὐρίσκων-
ται κάτοικοι ὁμογενεῖς μας παρ' ὧν ἐλπίζεται καρπὸς βοήθειας, ἔχετε
ἄδειαν ὅλοι κοινῶς, ἐκεῖ ὅπου ἢ χρεῖα τὸ καλεῖ, νὰ συστήσητε Ἐπιτρό-
πους, καὶ εἶναι ταῦτόν, ὡσὰν νὰ τοὺς ἐδιωρίσαμεν ἡμεῖς, μὲ τοὺς ὁποίους
ἀνταποκρίνεσθε ἀμέσως εἰς κάθε χρεῖαν, καὶ ἡμᾶς εἰδοποιεῖτε τὰ χρειώδη.

Ἐπικαλουμένης δὲ τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας κοινῆς ἡμῶν Μητρὸς
διὰ τοῦ συνοδικοῦ γράμματος, καὶ ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος μας τὴν τοῦ
γένους καὶ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν
διὰ τὴν σύστασιν τοῦ κοινοῦ Σχολείου τοῦ ὄρους, δὲν νομίζομεν νὰ φανῇ
μεμπτός καὶ καινοφανῆς ὁ τρόπος οὗτος, διότι τὰ κοινῶς περὶ τοῦ γέ-
νους γινόμενα, συνδρομῆς κοινῆς δεῖται, καὶ εἶναι μάλιστα παραδεί-
γματα πάμπολλα, καὶ εἰς γένη περιώνυμα καὶ λαμπρά, ὅτι τοιαύτη συν-
δρομὴ ἐγένετο αἰτία συστάσεως πολλῶν καὶ ἀξιολόγων ἔργων.

Ἄς στοχασθῶμεν λοιπὸν κοινῶς πάντες οἱ Ἐπίτροποι, ὅτι τὸ γένος
ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς βοήθειαν καὶ συνδρομὴν ἕνεκα τῆς μαθήσεως καὶ προ-
κοπῆς. Ποῖος δὲ ζῆλος, ἐπιμέλεια καὶ προσοχὴ δὲν ἀνήκει εἰς μίαν κε-
φαλαιώδη καὶ μεγάλην τοιαύτην ὑπόθεσιν; Ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς τάσσο-
μεν καὶ ὑποσχομέθα ὅτι παντὶ ἡμῶν σθένει θέλει προσπαθήσωμεν τὰ
πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ βελτίωσιν τῆς Σχολῆς ταύτης, καὶ ὅταν προσκαλού-
μενοι τὴν χεῖρα τῆς βοήθειας σας, ἰδῶμεν ὅτι συνεφάπτεσθε τοῦ σκοποῦ
μας, καὶ πραγματικῶς συντρέχετε κατὰ τὸ δυνατόν σας, τότε τὸ πᾶν

διαθεμαίνεται τοῦ πυρός τοῦ ζήλου τούτου, καὶ ἐν ἁρμονίᾳ τελείᾳ ὄν-
τες οἱ πάντες, βεβαιότατα ἐντὸς ὀλίγου θέλει ἰδῶμεν τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω
μεταβολὴν τοῦ γένους μας, ἐπανακαμψάσης εἰς αὐτὸ λαμπρῶς τῆς ἀτυ-
χῶς φυγαδευθείσης πρώην δεσποίνης Φιλοσοφίας. Ποία ἄλλη μεγαλυ-
τέρα χαρὰ διὰ ἡμᾶς; Ποῖον βραβεῖον ἐνδοξότερον διὰ τοὺς κόπους καὶ
ἰδρωτάς μας; Ἐρρωσθε ἀδελφοὶ καὶ ὑγιαίνετε.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 13᾽ Ἰουλίου 1802

Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος. Ἀπόστολος Παπᾶ.

Δημήτριος Παπαρηγόπουλος. Γεώργιος Φενερλής.

Κατάλογος τῶν κατὰ μέρος Ἐπιτρόπων.

Ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθωνος τὸν δσιώτατον Ἰωάννην Μοναχὸν ποτὲ
Δραγομάνον Προυσίας τὸν Φραγγόπουλον. Τὸν δσιώτατον Παρθένιον
τὸν ποτὲ Παναγιώτην Μπάϊλαν.

Ἅγιαν τὸν κύρ Γεώργιον χ. Ἰωάννου. Τὸν κύρ χ. Ἀποστόλην.

Ἅγιον Πέτρον τὸν κύρ Ἀναγνώστην Παπάζογλου. Τὸν κύρ Μανο-
λάκην Καραμάνον.

Ἄγραφα τὸν κύρ Ἰωαννάκην Ζαχαρόπουλον. Τὸν κύρ Ἀναγνώ-
στην Γιαννακόπουλον.

Ἀθῆναι τὸν κύρ Σπυριδιῶν Λογοθέτην. Τὸν κύρ Σπυριδιῶν Κα-
πετανάκην.

Αἴγινα τὸν κύρ Μιχαλάκην Μῆρα. Τὸν λογιώτατον Παντελάκην
Οἰκονόμου.

Αἶνον τὸν κύρ Ἀνδρόνικον Παπᾶ Ράλη. Τὸν κύρ Δημήτριον Λα-
σκαράκην.

Ἄλασκιὰρ Φιλαδέλφια τὸν κύρ Κωνσταντῖνον χ. Μπαλῆ

Ἀμπελάκια τὸν κύρ Νικόλαον χ. Ζαφίρην. Τὸν κύρ χ. Ἀρσένιον
Πρασᾶν.

Ἄμστερδαμ τὸν κύρ Ἀναστάσιον Τομαζάκην. Τὸν κύρ Μιχαὴλ
Πατεράκην.

Ἄνδριανούπολις τὸν κύρ Γεώργιον Ἰωσήφ. Τὸν κύρ χ. Κωνσταν-
τῖνον χ. Γαβριήλ.

Ἄνδρον τὸν Ἄρχ. σπαθάρην Κωστάκην Μαυρογένην. Τὸν κύρ Νι-
κόλαον Βίστην.

Ἄξάρι τὸν κύρ Παναγιώτην Γαλινιάτην. Τὸν κύρ Γεώργιον Πε-
ρόγλου.

Ἄξιαν τὸν κύρ Μαρκάκην Πολίτην. Τὸν κύρ Ἀνδρόνικον.

Ἄργος τὸν κύρ Νικόλαον Περούκαν. Τὸν κύρ Θεόδωρον Βλάσην.

Ἄρταν τὸν κύρ Ἰωάννην Γένια. Τὸν κύρ Σῆμον Κροκήδα.

Ἄστραχάν

Ἄτταλία τὸν κύρ χ. Δημήτριον χ. Τζιασοῦσγλου. Τὸν κύρ Ἰωάννην Σουλαμόγλου.

Βενετία τοὺς κυρίους ἐπιτρόπους τῆς ἐκκλησίας τῶν ρωμαίων.

Βέρροια τὸν κύρ Ἐμμανουὴλ Πολίτην. Τὸν κύρ χ. Νικολάκην.

Βιδίνι

Βιέννα τοὺς κυρίους τῆς δωδεκάδος τῶν τουρκομεριτῶν. Τοὺς κυρίους τῆς ἐξάδος τῶν ρωμαίων καισαροβασιλικῶν.

Βοδενά

Βοσιτίτσα τὸν κύρ Σωτήριον Λεόντων. Τὸν κύρ Δημήτριον Κωνσταντίνου.

Βουκουρέστι τὸν κύρ Πολυζάκην Δημητρίου. Τὸν κύρ Πέτρον Βασιλείου.

Βουρλά τὸν κύρ Μανωλάκην Μποχορίκον. Τὸν κύρ Ἀνδρέαν.

Βράνια

Βράσοθον τὸν κύρ Μιχαὴλ Τζοῦμπρον. Τὸν κύρ Δημήτριον Δήμου.

Γανόχωρα τὸν κύρ Θεόδωρον Κωνσταντίνου. Τὸν κύρ Ἀναγνώστην Μασαραμπάου.

Γενιπαζάρι

Γιάσι τὸν κύρ Ἀνδρέαν Παύλου. Τὸν κύρ Ζώην Παπᾶ Νικόλα.

Γκιόρδεζι τὸν κύρ χ. Γεώργιον χ. Σταυριανόγλου. Τὸν κύρ χ. Γεωργάκην Γαρουφαλή.

Γκιουζελασάρι τὸν κύρ χ. Δημήτριον Ἐκμενζήμπασην. Τὸν κύρ χ. Φώτην Καρακάσογλου.

Δημητριάδα τὸν κύρ Φιλιππάκην Ζομπανίκον. Τὸν κύρ Ἰωάννην Νικόλα Ἀμουέφαν. Τὸν κύρ Ἀπόστολον χ. Ἰωάννου.

Δογριάνι

Δούπνιτσα τὸν κύρ Σάββαν. Τὸν κύρ Μήταν.

Ἐρσέκιοι

Ἐσκί ζαγαρά τὸν εὐλαθέστατον οἰκονόμον

Εὔριπον τὸν κύρ Δράκον Λογοθέτην.

Ζέμνα τὸν κύρ Χριστόδουλον Παπᾶ Γεωργίου. Τὸν κύρ Φύλακτον Νικολάου.

Θεσσαλονίκη τὸν κύρ Ἀναστάσιον Ἰωάννου. Τὸν κύρ Ἰωάννην Γούτα Καυταντζόγλου.

Θῆβαν

Θῆραν τὸν κύρ χ. Θεολόγην χ. Παναγιώτου. Τὸν κύρ Γεωργάκην Ζακίρογλου.

Ἰοτίπι

Ἰωάννινα τὸν κύρ Σταῦρον Ἰωάννου. Τὸν κύρ Λεοντάρην Μελαῖν.

Καζανλή τὸν κύρ Χρῆστον Κύρογλου.

Καλάβρυτα τὸν κύρ Δημήτριον Ζαῖμην. Τὸν κύρ Σωτήριον Χα-
ραλάμπην.

Καλαμάτα τὸν κύρ Δημήτριον Ζιάνην. Τὸν κύρ Κωνσταντῖνον
Κυριακόν.

Καλιούπολιν τὸν κύρ Γεωργάκην Βουλγάρουλου.

Καρίτενα τὸν εὐλαθέστατον Παπαῦ Ἀλέξιον Οἰκονόμον. Τὸν κύρ
Ἰωάννην Παπαῦ Γιαννόπουλον.

Κασαμπάν τὸν κύρ Ἀποστολάκην χ. Τζιρσόγλου. Τὸν κύρ χ. Γε-
ωργάκην χ. Σταμάτογλου.

Καστορία τὸν κύρ Μῆτζον Διαμαντῆ. Τὸν κύρ Ἰωάννην Διαμαν-
τόπουλον.

Κυδωνίες τὸν κύρ χ. Παρασκευᾶν. Τὸν κύρ χ. Στρατῆν.

Κιρκαγάτζι τὸν κ. Ἀγγελῆν Μπακαλμπασόγλου. Τὸν κύρ Σάδδαν.

Κνήκη τὸν κύρ χ. Ἀγγελέτον Ἐκμεντζόγλου. Τὸν κύρ χ. Δια-
μαντῆν Μπακάλην.

Κοζάνη τὸν εὐλαθέστατον κύρ Παπαῦ Δημήτριον Π. Πέτζιου. Τὸν
ἐξοχώτατον κύρ Μιχαήλ Ἀναστασίου.

Κόρινθος τὸν κύρ Ἀνδρέαν Νοταρᾶν. Τὸν κύρ Σωτηράκην Νοταρᾶν.

Κούλα τὸν Πανοσιώτατον Διονύσιον Πρωτοσύγγελον. Τὸν κύρ χ.
Ἠλίαν Ζαμπάζογλου.

Κουπάντασι τὸν κύρ Μανωλάκην Μπεϊνογλου. Τὸν κύρ Νικόλαον
Περόγλου.

Κρήτην

Κύζικον

Κύπρον τὸν ἀρχ. Δραγομάνον χ. Γεωργάκην. Τὸν κύρ Ἱερώνυμον
Καρύδην.

Κυπρουλί

Λάρισσα τὸν κύρ Λάσκαρην χ. Παρίση. Τὸν κύρ Μιχαήλ.

Λιβαδία τὸν κύρ Φίλωνα Ἰωάννου. Τὸν κύρ Νικόλαον Νάκου.

Λιθόρρον τοὺς κυρίους Μουσπηγιώτην καὶ Πατρινόν. Τοὺς κυρίους
Πετροκόκκινον καὶ Ροδοκανάκην.

Λίμνον τὸν κύρ Κωνσταντῖνον Καντακουζηνόν. Τὸν κύρ χ. Πα-
λαιολόγον Δοσκαν.

Λόντρα

Μαγνησία τὸν κύρ χ. Σεβαστόν.

Μελεμέι τὸν κύρ Θεοδόσιον Σαράφην. Τὸν κύρ χ. Ἀγάπην.

Μελένικο τὸν κύρ Παναγιώτην Κιορδοῦπαλον. Τὸν κύρ Πολυζώην
Ἀναστασίου.

Μεσολόγγιον τὸν κύρ Ἀντώνιον Βασιλάκην. Τὸν κύρ Ἀνδρέαν
Καλογερᾶν.

Μεσσήνα τὸν Πανοσιολογιώτατον κύρ Νεόφυτον. Τοὺς κυρίους Σταῦρον Ροΐζου καὶ Δημήτριον Κάλλια.

Μέτζοβον τὸν κύρ χ. Διαμάντην Ξύδαν. Τὸν κύρ χ. Γεώργιον χ. Στέριου.

Μήλον τὸν κύρ Φραντζεσκάκην. Τὸν κύρ Φραγγουλάκην — Ταταράκηδες.

Μήκωνον τὸν κύρ Σπυρήδωνα Μαυρογένην. Τὸν κύρ Λεονάρδον Βαλέτην.

Μιτυλήνη τὸν κύρ Παναγιώτην Σκαμπαβία. Τὸν κύρ χ. Βασιλείον Κούμπαν.

Μοδανία τὸν κύρ Ζαφειράκην Φεταλόγλου. Τὸν κύρ Γεωργάκην Θωμάγλου.

Μόσχα τὸν κύρ Ζώην Κωνσταντίνου. Τὸν κύρ Γεώργιον Γκορζόλην.

Μοσχονήσια τὸν κύρ χ. Σάββαν. Τὸν κύρ χ. Ἀνδρέαν.

Μοσχόπολις τὸν Εὐλαθέστατον Σακελλάριον Π. Δανιήλ. Τὸν κύρ Νικόλαον Δήμου Λέκα.

Μπιτόλια τὸν κύρ Δημητράκην Ἰωάννου. Τὸν κύρ Μάρκον Ἰωάννου.

Μόνασαράϊ τοὺς δώδεκα ἄρχοντας Κνέζηδες.

Μυριόφυτον καὶ Περίστασι τὸν κύρ Ἀλεξανδρῆν Ἰωάννου. Τὸν κύρ Γεώργιον χ. Ρήγα.

Νάουσα τὸν κύρ χ. Ἀγγελάκην. Τὸν κύρ Πέτρον Καντέρα.

Νέα Πάτρα τὸν κύρ χ. Δημάκην Οἰκονόμου.

Νεάπολι τὸν κύρ Ἀναστάσιον Μάντζον. Τὸν κύρ Γεώργιον Ζαραμήχα.

Νῆσι τὸν κύρ Γιάγκο Ἰζολάκη. Τὸν κύρ Γεώργιον Κούτζα.

Νίζνα τὸν κύρ Ἀναστάσιον Ζωσιμά. Τὸν κύρ Ἰωάννην Κλητζᾶν.

Νιὼ τὸν λογιώτατον Ἰωάννην Βαλέταν. Τὸν κύρ Χ. Ἰωάννην.

Ἰωάννην Δεστούνην
Ἰωάννην Δεστούνην

Οὐζήτζα

Παζαρτζίκι

Παλαιὰ Πάτρα τὸν κύρ Ἀσιμάκην Πόλον. Τὸν κύρ Ἀνδρέαν Κωστάκη.

Παρίσιον τὸν Σοφολογιώτατον κύριον Δ. Κοραῆν. Τὸν κύρ Ἀλέξανδρον Βασιλείου.

Πάρον τὸν κύρ Πετράκην Μαυρογένην. Τὸν κύρ Δημήτριον Δημητρακόπουλον.

Πέργαμον τὸν κύρ Εὐστράτιον Γιαζιτζῆ.

Περλεπέ

Πέστα τοὺς κυρίους τῆς ἀδελφότητος τῶν ρωμαίων.

Πειρούπολιν τὸν κύρ Εὐστάθιον Λέγγαρον. Τὸν κύρ Γεώργιον Κηπουρόν.

Πισιδίαν τὸν κύρ χ. Δουρμούσην.

Ποδοσάνι τὸν κύρ Θεόδωρον Μουστάτζαν. Τὸ κύρ Δημήτριον Τζολάκην.

Πόρον τὸν κύρ Δημήτριον Κριεζῆ. Τὸν κύρ Ἀναγνώστη Δορζίνα.

Προύσσαν τὸν κύρ Παυλάκην χ. Ἀθανασίου. Τὸν κύρ Χριστοδουλάκην χ. Σταύρου.

Ράζγραδα τὸν κύρ Μιχαήλ χ. Δήμου.

Ρόδον τὸν κύρ Δημήτριον Διακομανόλη. Τὸν κύρ χ. Δημήτριον Κάζηρα.

Ροδοστόν τὸν κύρ Μανολάκην Πασκάλη. Τὸν κύρ Δημήτριον Στράντζαλην.

Ρουστζούκι τὸν κύρ Γεώργιον Σακελλαρίου. Τὸν κύρ Δημήτριον Σαζάνην.

Σώληκα τὸν εὐλαδέστατον κύρ Παπᾶ Λουκᾶν. Τὸν κύρ Πανάγον Λογοθέτη.

Σαμακόβι

Σθορνίκι

Σέρρας τὸν κύρ Δημήτριον Μπασμαντζῆ. Τὸν κύρ χ. Γεώργιον χ. Ζγαμπάλη.

Σηλυθρία τὸν κύρ Γρηγόριον Λογοθέτην. Τὸν κύρ χ. Πολύτιμον.

Σημπίνι τὸν κύρ Μανικάτην Σιαμπάνου. Τὸν κύρ Θωμᾶν Βηλαρᾶ.

Σιάτιστα τὸν κύρ Κωνσταντῖνον Λαζάρου. Τὸν κύρ Ἰωάννην Νεόπουλον.

Σιστόβι τὸν κύρ χ. Ἰώνον. Τὸν κύρ Νικόλαον Παπᾶ Σακελλαρίου.

Σίφνον τὸν κύρ Κωνσταντῖνον Μάντζαν. Τὸν κύρ Ἰωάννην Μπάον.

Σκόπελο τὸν κύρ Κωνσταντῖνον Ποθητοῦ Γεωργάρα. Τὸν κύρ Γεωργάκην Ἀγκοῦσα.

Σκόπια τὸν κύρ χ. Συνοδιόν. Τὸν κύρ χ. Δημήτριον.

Σόφια τὸν κύρ Μιχάλην

Σούμλα τὸν εὐλαδέστατον κύρ Παπᾶ Βελίκον. Τὸν εὐλαδέστατον κύρ Παπᾶ Μιχάλην.

Σπάρτα τὸν κύρ χ. Ζαχαρίαν χ. Συμεών. Τὸν κύρ χ. Γαβριήλ χ. Σάββα.

Σπέτζαις τὸν Ἀναγνώστην Βασίλειον Γκίνη. Τὸν κύρ Δημήτριον Ἰωάννου Λαζάρου.

Ταϊγανρόκ τὸν ἀρχ. Μαγιόρον Γεώργιον Ἰω. Τρανταφύλην. Τὸν κύρ Ἰωάννην Μακρονίτην.

Τένεδον τὸν κύρ χ. Δημητράκη.

Ταρίτζανη καὶ Λιδάδη τὸν κύρ Ἰωάννη Χατήρη. Τὸν κύρ χ. Μπούσον.

Τζιάν τὸν κύρ Γεώργιον Πάγκαλον. Τὸν κύρ Τζιάκαν λογοθ. Πάγκαλον.

Τζομαγιά

Τῖνον τοὺς κυρίους Μιχαήλ καὶ Ἀντώνιον Παξιμάδη. Τὸν κύρ Φραγκίσκον Γεωργαντόπουλον.

Τοκαί τοὺς κυρίους Ἐπιτρόπους τῆς ἀδελφότητος τῶν ρωμαίων.

Τούρναβον τὸν κύρ Νικόλαον χ. Μάνθολου. Τὸν κύρ Δημήτριον Μπάντραβον.

Τούρναβον μέγα τὸν κύρ Μαργαρίτην Ἰωβίτζα. Τὸν κύρ Κόϊον Γέντζον.

Τριέστι τοὺς κυρίους Πρεστάτους τοῦ γένους τῶν ρωμαίων τοὺς καὶ ἐπιτρόπους τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνατολικῶν.

Τρίκερι τὸν κύρ Κοτουμένον.

Τρίκαλα τὸν κύρ Γεώργιον Δημάκη. Τὸν κύρ Ἰωάννη Ἀριδόπουλον.

Τροπολιτζά τὸν κύρ Σωτήριον Κουγιά. Τὸν κύρ Γεώργιον Μπάρμπογλου.

Ἰῶρα τὸν κύρ Λαζαράκη Κοκκίνη.

Φιλιπούπολιν τὸν κύρ Δημήτριον Κύρου Σαχτιαντζήν. Τὸν κύρ χ. Ἰωάννη Ἀμπαζήν.

Χερσῶνα τὸν ἀρχ. Μαγιόρ. Ἀθανάσιον Ραυτόπουλον. Τὸν ἀρχ. Μαγιόρ. Ζήσιμον Μιχαλόπουλον.

Χίον τὸν κύρ Μιχαήλ Καράλην. Τὸν κύρ Λοῦκαν Παύλου Μαυρογορδάτον.

Ψαρά τὸν κύρ Γεώργιον. Τὸν κύρ χ. Δημήτριον Γκοτζάν.

*

Θαυμάζει κανεὶς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ σ' αὐτὸν τὸν ἀρχόμενον αἰῶνα. Ἐκατὸν εἴκοσι ἑξὶ πολιτεῖες, ἀπὸ τὸ Λονδίνο ὡς τὰ βόθη τῆς Ρωσίας, ἀπὸ τὴν Ρόδο ὡς τὸ Ἀμστερνταμ, μὲ ἀρκετὰ ἀκμαῖο καὶ ἀρκετὰ πλούσιο τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀποθεοῦν ἰσάριθμοι πυρῆνες ἐραρικῶν εἰσφορῶν στὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς ἑλληνικῆς σχολῆς. Διακόσιοι καὶ περισσότεροι ἐπίλεκτοι Ἕλληνες ποῦ πρόκειται νὰ ἀναλάβουν τὸ δύσκολο καὶ ὑπεύθυνον ἔργον τῆς ἐπιτροπείας τῆς σχολῆς. Πολλοί, βέβαια, ἀπ' αὐτοὺς μᾶς εἶναι ἄγνωστοι: ἐντιμοὶ ἔμποροι, εὐυπέληπτοι κληρικοί, ποῦ ἐξετέλεσαν τὸ χρέος τους σ' αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ ἐφυγαν γιὰ τὸν ἄλλον χωρὶς νὰ σηματοθεύσουν μὲ τὸ πέρασμά τους τὴν ἱστορίαν. Μὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀνωνυμία, ὅπως θὰ παρατηροῦσε

καὶ ὁ Κοραΐς¹, εἶναι τεκμήριο υἰείας ἐνὸς λαοῦ: ἡ ροπὴ πρὸς τὰ γράμματα, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν παιδεία, δὲν εἶναι ὀλίγων λογίων ἢ ὀλίγων πλουσίων ἐκδήλωση, παρὰ εἶναι ἔκφραση ἐνὸς ἀκέρειου λαοῦ, ποῦ πορεύεται τώρα μὲ γοργὸ πῶδι πρὸς τὴν ἀνάκτηση τῆς προγονικῆς κληρονομιάς. Τὰ ἐλάχιστα ξενικά ὀνόματα προσώπων ποῦ παρεμβάλλονται στὸν πίνακα ἀποτελοῦν πρόσθετη μαρτυρία τῆς ἐλληνικῆς ἀκτινοβολίας στὰ Βαλκάνια ἐκεῖνους τοὺς καιροὺς. *Αἰράσασθε παιδείας.*

Πρὶν ὅμως περάσω σὲ μερικές παρατηρήσεις ἀναφορικά μὲ τοὺς ἐπιτρόπους, νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ γίνη καὶ ἓνας πρόχειρος ἔλεγχος σχετικὸς μὲ τὴν γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν δυνάμεων τοῦ ἐλληνισμοῦ σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια. Ἔτσι διαπιστώνω ὅτι μερικές πόλεις, ποῦ ἀπὸ τότε ἐπῆραν σημασία γιὰ τὶς νεώτερες ἐλληνικὲς ἐξελίξεις, μένουν ἀμνημόνευτες ἐπάνω στὸν πίνακα: πρόκειται γιὰ ἐκούσια παράλειψη, γιὰτὶ πόλεις χωρὶς ὀνόματα ἐπιτρόπων ἀναγράφονται ἀρκετὲς στὸν πίνακα. Ὡστε πραγματικά φαίνεται ὅτι ἐκρίθηκε ἄσκοπο ἢ ἐπικίνδυνο νὰ ὀρισθοῦν ἐπίτροποι στὸ Ναύπλιο, τὴν Δημητσάνα, τὸ Ζητούνι, τὸ Βραχόρι². Ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα παρουσιάζεται μόνο ἡ Ζάκυνθος: λόγοι γεωγραφικοὶ ἐκράτησαν πάντοτε τὸ νησί αὐτὸ προσανατολισμένο πρὸς τὴν Πελοπόννησο ἰδίως, ἀκριβῶς ὅπως γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ἡ Πάτρα εἶχε πάντοτε στενὸ σύνδεσμο μὲ τὰ Ἐπτάνησα. Ἡ Αἴγυπτος δὲν ἐκπροσωπεῖται καθόλου στὸν πίνακα: βέβαια ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐλληνισμοῦ στὰ μέρη τῆς εἶναι μεταγενέστερη, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ἡ ἐρακινὴ προσπάθεια περιορίσθηκε στὸ κλίμα τοῦ Οἴκου μενικοῦ Πατριρχείου: «τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικοῦ θρόνου».

Ἐκεῖ, μέσα στὰ ὄρια τῆς αὐτοκρατορίας, ἦ καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτά, στὰ κέντρα τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων, ἀνθίζε ὁ πλοῦτος, ἡ δύναμη, ἡ ἔφεση πρὸς τὴν παιδεία, πρῶτος σταθμὸς στὸν δρόμο γιὰ τὴν ἐλευθερία. Χαρακτηριστικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴν μπορεῖ νὰ σημειωθῇ ἡ παρουσία τῶν νέων ἐμπορικῶν νησιῶν: Ἰῶρα, Σπέτσες, Ψαρά. Κι' ἐδῶ, κι' ἄλλοι βλέπουμε ὅτι ὅλοι οἱ ἐπίτροποι δὲν μᾶς εἶναι ἀγνωστοί: πολυάριθμοι εἶναι οἱ ἔμποροι ἢ οἱ κοτζαμπάσηδες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μᾶς εἶναι οἰκεῖα ἀπὸ τὴν συμβολή τους στὴν ἐθνικὴ κίνηση τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων. Ἀντίστοιχα, μένοντας ἀκόμη στὶς γενικότητες, θὰ παρατηρήσουμε, τονίζοντας ἔτσι τὴν παρουσία μιᾶς βιολογικῆς νεότητος τῆς φυλῆς μας σὲ κάποιες περιπτώσεις, ὅτι πολλὲς οἰκογένειες

¹ Προλεγόμενα στοὺς Παραλλήλους Βίους τοῦ Πλουτάρχου, Ε', 1813, γ'.

² Τὸ ἀνεξήγητο Σῶληκα, στὸν πίνακα, εἶναι ἀσφαλῶς τὰ Σάλωνα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιτρόπων, καὶ ἀπὸ τὴν σωστὴ ἀλφαθητικὴ σειρά τῶν πόλεων.

ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ πολιτεύονται καὶ τώρα μὲ ἐπιτυχία μέσα στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία μποροῦν νὰ βροῦν τοὺς προγόνους τους μέσα στὰ διακόσια αὐτὰ ἐπίλεκτα ἑλληνικὰ ὀνόματα. Μαυρογένης, Πίστης, Λόντος, Μελάς, Ζαΐμης, Κυριακός, Νοταρᾶς, Φίλων, Νάκος, Καντακουζηνός, Βαλέτας, Κουγιά, ἢ Κουγέας, καθὼς γράφονται σήμερα, Μαυροκορδάτος, οἰκογένειες ποὺ ἐξακολουθοῦν, ἢ ἐξακολουθοῦσαν ὡς πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια νὰ δίνουν ἀκμαίους βλαστούς· καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ λογαριάζουμε τίς ἀλλαγές ὀνομάτων εἴτε σὲ περιπτώσεις μεταβολῶν οὐσιαστικῶν ὡς τὴν ἀκόμη πρόσφατη ἀποκρυστάλλωση τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων, εἴτε σὲ περιπτώσεις θηλυγονίας. Ἐννοεῖται ὅτι ἄλλα ὀνόματα μᾶς ἀνάγουν μὲ ἀρκετὴ ἀσφάλεια πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση, στὰ περασμένα: τὴν Ἀἴμωνα τὴν ἐκπροσωποῦν στὴν ὠραία αὐτὴν πολυφωνία ἕνας Καντακουζηνός καὶ ἕνας Παλαιολόγος Δούκας.

Ἄλλὰ καὶ ἄτομα πολλὰ μᾶς εἶναι γνωστά. Τιμὴ καὶ γιὰ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Βασιλεῦσας, ὅπως καὶ γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, βέβαια, ἢ σοφὴ ἐκλογή τὴν ὁποία ἔκαναν, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ πρόσωπα ὅσα εἶχαν δράσει: ὡς ἐκείνην τὴν ἐποχὴ, ἢ παρουσίασαν ἀργότερα ἀξιόλογη κοινωνικὴ δράση ἢ συνέβαλαν στὴν ἐθνικὴ κίνηση τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων. Ἐμποροὶ, κοτζαμπασῆδες, καὶ σπάνια, μόνο σὲ περιπτώσεις ὅπου φαίνεται νὰ δυσκολευόταν ἡ ἐκλογή, κληρικοὶ ἢ λόγιοι: ὕλικὴ εἶναι ἡ συνδρομὴ ποὺ ζητεῖται ἐδῶ. Στὴν Πόλιν, πρῶτο ὄνομα ἀναγράφεται τοῦ πολλοῦ Σκαρλάτου Σεβαστόπουλου: πρόκειται γιὰ τὸν ἀρχηγὸ ἑνὸς ἀπὸ τὰ πιὸ καλοστεκούμενα σπίτια τῆς Πόλης ἐκείνους τοὺς καιρούς. Ὁ Δημήτριος Παπαρηγόπουλος εἶναι ὁ πατέρας τοῦ Κωνσταντίνου: εἴκοσι χρόνια ἀργότερα θὰ πέση θύμα τῶν σφαγῶν τίς ὁποῖες ἐπροκάλεσε στὴν Πόλιν ἡ ἀγγελία τῆς Ἐπανάστασης. Στὰ Ἄμπελάκια ὁ Ἀρσένης Πρασσᾶς ἀπαντᾷ κιόλας στὸ συμφωνητικὸ τῆς Ἐταιρείας τοῦ 1780. Ὁ Σταῦρος Ἰωάννου, στὰ Ἰωάννινα, εἶναι ὁ πατέρας τοῦ Γεωργίου Σταύρου, ὁ ἔμπιστος καὶ δυνατὸς τραπεζίτης τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ· ὁ Λεοντάρης Μελάς εἶναι ὁ γενάρχης τῶν Μελάδων, αὐτός, δηλαδή, ποὺ ἐδημιούργησε τὴν δύναμιν τῆς μεγάλης ἡπειρωτικῆς οἰκογενείας. Στὰ Καλάβρυτα, ὁ Σωτῆρης Χαραλάμπης χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Φωτάκο μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Ἐπὶ ἤρξεν εἰς τῶν μεγαλυτέρων ἀρχόντων τῆς Πελοποννήσου πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως»¹. Ὁ Χατζῆ Παρασκευᾶς Σαλτέλης στὰ ἴδια ἀκριβῶς χρόνια ἐπρωτοστατοῦσε στὴν ἴδρυση καὶ στὴν οἰκοδόμησιν τῆς σχολῆς τῶν Κυθωνιῶν, τὴν ὁποία ἀργότερα ἐπροστάτευσε ἀπέναντι τῆς αὐθαιρεσίας τῶν Γούρκων τοπαρχῶν. Ἀρχὼν Δραγομάνος Χατζηγεωργάκης εἶναι ὁ Κορένσιος, ὁ βαθύπλουτος

¹ Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, Ἄθ. 1888, σελ. 22.

καὶ ἰσχυρὸς Κύπριος, ποὺ κι' ἐκεῖνος ἀπέθανε βίαιο θάνατο, στὰ 1809, ἀποκεφαλισμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν Πόλη. Παρόμοια κακοθάνατος ἐστάθηκε ὁ ἐπίτροπος τῆς Τήνου Φραγκ. Γεωργαντόπουλος, μέγας καὶ πολὺς στὰ χρόνια του, τὸν ὁποῖο ἀπεκεφάλισαν οἱ Τούρκοι στὰ 1821. Κι' ἀκόμα, γιὰ νὰ σταθοῦμε κάπου, σημειῶνω ἐπάνω στὸν πίνακα τῶν ἐπιτρόπων δύο ἀπὸ τὰ ἐπιφανέστερα, γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα, ὀνόματα τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων: εἶναι στὴν Μόσχα ὁ Ζῶης Κωνσταντίνου, πιδ γνωστὸς ὡς Καπλάνης, καὶ στὴν Νίζνα ὁ Ἀναστάσης Ζωσιμάς.

Δηλαδή, θὰ ποῦμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶχε ἐπιτύχει νὰ συγκεντρώσῃ γύρω της στὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅ,τι καλύτερο μπορούσε νὰ παρουσιάσῃ ἢ ἑλληνικὴ κοινωνία ἀπὸ τὴν ἀποψη καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐπιβολῆς. Ἀλλὰ καὶ προκειμένου γιὰ τὰ γράμματα, ἓνα καὶ μόνο ὄνομα τοῦ καταλόγου ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἀναπληρώσῃ κάθε ἀπουσία, νὰ κολάσῃ κάθε ἔλλειψη: τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ. Ἡ παρουσία του σ' αὐτὸν τὸν πίνακα ξεκίττει κάπως καὶ γενεᾷ τὴν ἀπορία πῶς μόνος αὐτὸς ἀπὸ τόσους λογίους ἔλαβε τοῦτο τὸ ἰδιαίτερο προνόμιον, νὰ ἐκπροσωπήσῃ στὸ ἐξωτερικὸ τὴν Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Πραγματικά, στὰ μισὰ τοῦ 1802, ἔταν μνηολογῆται τὸ γράμμα τῶν ἐπιτρόπων, ὁ Κοραῆς, ἀγκαλὰ καὶ ἔχει δημοσιεύσει ἐπάνω ἀπὸ δεκαπέντε βιβλία, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε πολὺ γνωστὸς οὔτε πολὺ τιμημένος στὰ μέρη μας· μάλιστα, κάποιες ἐνέργειές του, ἄς τις ἐκάλυπτε ἢ ἀνωνυμία, ἦταν καμωμένες γιὰ νὰ ἐμπνεύσουν εἴτε τὴν ἀνησυχία εἴτε καὶ τὴν δυσπιστία τῆς Ἐκκλησίας: ἀναφέρομαι στὴν «Ἀδελφικὴ Διδασκαλία» ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, στὸ «Ἄσμα Πολεμιστήριον» καὶ στὸ «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» ἀπὸ τὴν ἄλλη, τῶν ὁποίων ὁ συντάκτης ἀσφαλῶς δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸ ἀγνωστος. Μιὰ μεγάλη ὁμάδα ἀπὸ δημοσιεύματά του ἀποτελεῖται ἀπὸ ἱατρικὰ βιβλία σὲ γαλλικὴ γλῶσσα. Ἔτσι, ἅμα ξεχωρίσῃ κανεὶς τὰ πράγματα, διαπιστώνει ὅτι ἀληθινὰ τὰ ἔργα του, ἔσα θὰ μπορούσαν νὰ ἀγγίξουν ἓνα μεγαλύτερο καὶ ἀνειδίκευτο κοινόν, ἦταν ὀλίγα καὶ σκόρπια σὲ μεγάλη χρονικὴ ἔκτασιν: ἡ «Ὁρθόδοξος Διδασκαλία» καὶ ἡ «Σύνοψις τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας» (1782 καὶ 1783), μόνις ὁ Θεόφραστος (1799) καὶ τὸ «Περὶ Ἀέρων» τοῦ Ἱπποκράτη (1800), ποὺ οὐσιαστικὰ ἀπευθύνονται στὸ γαλλικὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν γύρω στὸν ἑλληνικὸ πυρήνα τους, καί, τέλος, μόνις δημοσιευμένη στὴν ἀρχὴ τῆς χρονιάς¹, ἡ μετάφρασις τοῦ Βεκκαρία. Ἐλαφρὰ σερμαγιά ἀναφορικὰ μὲ τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἐγίνεταν.

¹ Ἡ ἀχρονολόγητη ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ πρὸς Ἀλέξανδρο Βασιλείου ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου (ἀρ. 19 στὴν ἔκδοσιν Δαμαλά, Β', 653), σὲ συσχέτισιν μὲ τὰ ἄλλα γράμματα τῆς ἐποχῆς ἐποῦ ὁ Α. Βασιλείου ἦταν ἀκόμη στὸ Παρίσι καὶ μὲ τὸν

Τὴν ἐξήγηση τῆ βρίσκουμε στὸ ὄνομα τοῦ συνεπιτρόπου του στὸ Παρίσι: Ἀλέξανδρος Βασιλείου. Στὰ λίγα χρόνια ὅπου ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἐξῆσε στὸ Παρίσι, ἐσχετίσθηκε στενά μὲ τὸν Κοραῆ, ὥσπου ἡ γνωριμία τους ἔγινε ἕνας θερμὸς φιλικὸς σύνδεσμος ποὺ ἐκράτησε ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ὁ θάνατός του στὰ 1818 ἐστάθηκε βαρύντατο χτύπημα τῆς μόρας γιὰ τὸν Κοραῆ, ποὺ ἔχασε μαζί μὲ τὸν φίλο καὶ τὶς οικονομίες του ὅλες τὶς ὁποῖες τοῦ εἶχε ἐμπιστευθῆ. Ἀλλὰ ἀπὸ κάθε ἄλλην ἀποψη ἡ φιλία αὐτῆ στὰ εἴκοσι χρόνια ὅπου ἐκράτησε ἔδωσε πολλὰ στὸν Χιτοσοφὸ: ὁ Βασιλείου θὰ μεσολαβήσῃ σὲ πολλὰ ζητήματα ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνον καὶ σὲ πλούσιους χορηγούς, θὰ βοηθήσῃ ὁ ἴδιος οικονομικὰ στὴν ἐκδοσὴ βιβλίων τοῦ Κοραῆ, καὶ γιὰ χάρη του θὰ δυσαρεστήσῃ κόσμος, θὰ φθάσῃ σὲ ἀνοικτὸ πόλεμο ἐναντίον τοῦ Δούκα καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸς ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Μιχαῆλ Βασιλείου, ποὺ ἐζῴσσε στὴν Πόλη, ὅπου εἶχε συζευχθῆ τὴν κόρη τοῦ Σκαρλάτου Σεβαστοπούλου· φανερὸς γίνεται ὁ δρόμος τὸν ὁποῖο ἀκολούθησε ἡ σύσταση γιὰ νὰ φθάσῃ ὡς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Βασιλεύουσας: ὁ Ἀλέξανδρος, προκειμένου γιὰ τὸ Παρίσι, δὲν μποροῦσε νὰ συστήσῃ ἄλλον κανέναν ἀπὸ τὸν Κοραῆ. Ἡ σύστασή του ἀποδείχτηκε καλή, ἀφοῦ μόνος ὁ Κοραῆς ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς του ἐνδιαφέρθηκε νὰ τιμήσῃ τὴν προσπάθεια, νὰ τὴν κοινωνολογήσῃ καὶ νὰ τὴν σχολιάσῃ ἐθνικὰ.

Στὰ γράμματά του πρὸς τὸν Βασιλείου συναντοῦμε τὴν πρώτη μνεία τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς καὶ τῆς ἐπιστολῆς τῶν ἐπιτρόπων¹: τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1802² ἔφθασαν στὰ χέρια του, σταλμένες ἀπὸ τὸν Βασιλείου οἱ δύο ἐπιστολές. Ἡ χαρὰ του εἶναι μεγάλη, ἀνάμεικτη, σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτήρα του, καὶ μὲ ἀνησυχία πολλή· συνάμα δουλεύει καὶ ἡ κριτικὴ: «Εἶδον καὶ ἀνέγων μὲ μεγάλην χαρὰν (ἀγκαλὰ μεμιγμένην μὲ τῆς ἀποτυχίας τὸν φόβον) τὸ συνοδικὸν καὶ τὴν ἐγκύκλιον τῶν ἐπιτρόπων· τὸ συνοδικόν, ὡς κρίνεις καλῶς, δὲν εἶναι φορτισμένον μὲ δεισιδαιμονικὰς φράσεις. Εἶναι ὅμως γραμμένον μὲ μεγαλωτάτην σύγχυσιν τῶν ἐνοιῶν, καὶ μὲ ἐπαναλήψεις καὶ ταυτολογίας, et avec beaucoup de bavardage. Ὡ ποῖα χαρὰ, ἐὰν ἦτον συνθεμένον ὅλον ὡς τὸ προσίμιόν του Ἄλλοις μὲν ἄλλα ἴδια, ἀνθρώπων δὲ λόγος κτλ. Τοιοῦτον θαυμαστὸν προπύλαιον πλήττει τὸν ἀναγνώστην,

χρόνο ὅπου ἐβγήκε ὁ Βεκκαρίας, μᾶς πληροφορεῖ μὲ βεβαιότητα ὅτι τὸ βιβλίον ἐκυκλοφόρησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1802.

¹ Ἄς μὴν ξεχνοῦμε καὶ τὴν δική μας πολὺ μεγάλη ὀφειλὴ πρὸς τὸν Βασιλείου: σ' ἐκεῖνον ὀφείλεται ἡ διάσωσις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ, καὶ ἡ μεθοδικὴ περισυλλογὴ τους, χωρὶς τὴν ὁποία ἡ νεοελληνικὴ γραμματεία θὰ εἶχε χάσει ἕνα ἀπὸ τοὺς πρὸ λαμπροὺς τίτλους τῆς.

² Ἐπιστολὴς Ἐ. ἁ. Α' 362.

καὶ τὸν βάλλει εἰς ἐλπίδα νὰ ἐμβῆ εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν, ἢ τῆς ἐφεσσίας Ἀρτέμιδος· ἔπειτα δὲν τὸν δείχνει παρὰ μίαν κοινὴν κατοικίαν. Τῶν ἐπιτρόπων ἢ ἐγκύκλιος μὲ φαίνεται φρονιμωτέρα». Ἀκολουθοῦν διάφορες σκέψεις ἀναφορικὰ μὲ τὴν δημοσιότητα τὴν ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ λάβουν τὰ δύο κείμενα· ἀξίζει, ἴσως, νὰ σημειωθῆ ὅτι μοιάζει νὰ ἔγινε σκέψη καὶ γιὰ κάποια ἐπίσημη παρουσίασὴ τῆς σὲ ἓνα σημαντικό πρόσωπο ποῦ πιστεύω ὅτι θὰ εἶναι ὁ Βοναπάρτης. Καὶ ξανάρχεται τὸ θέμα τῆς ἀνησυχίας, τῆς προφητικῆς: «Ὁ φόβος μου ὅμως τὸν ὅποιον ἀνωτέρω σ' ἔλεγον, εἶναι μὴ μᾶς κατασχύνωσιν οἱ καλόγηροι. Ἐξ ἑνὸς μέρους εἶναι βέβαια τιμὴ μεγάλη ὅτι ὁ κληρὸς τῶν Γραικῶν ἐπενόησε πρῶτος καὶ κατεχέρισε τοιοῦτον πρᾶγμα· ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πόση κατασχύνη θέλει εἶσθαι εἰς ἡμᾶς ἂν ψάλωσι καμμίαν παλινωδίαν, καὶ μᾶς δεῖξωσιν ἀνθρακας τὸν θησαυρόν; Διὰ τοῦτο, φίλε μου ἀγαπητέ, εἶναι τῶρα κοινὸν χρέος ὄλων νὰ συνδράμωσι καὶ νὰ συνεπισχύσωσι τὸ πρᾶγμα "καὶ χερσὶ καὶ ποσὶ" καθὼς λέγει ἡ παροιμία».

Στὴν συνέχεια τῆς ἀλληλογραφίας ξαναβρίσκει κανεὶς τὶς φροντίδες τοῦ Κοραῆ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν βιβλίων ποῦ ἦταν προορισμένα γιὰ τὴν Σχολή¹. Ὁ ἐνθουσιασμός του, ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴν φτώχεια του, θὰ τὸν κἀνὴ νὰ γίνῃ καὶ δωρητής. Μὰ ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο ἢ φροντίδα του γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σχεδίου, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα του. Στις 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1803 προκαλεῖ μιὰ συγκέντρωση Ἑλλήνων γιὰ νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ νέα: «Ἐκάλεσα χθὲς εἰς τὸ στενὸν οἰκημάτιόν μου τοὺς εὐρισκομένους ἐδῶ ναυκλήρους Γραικοὺς, τῶν ὁποίων ἢ χυδαίότης δὲν σὲ λανθάνει, διὰ τὴν ὁποίαν σὲ βεβαιῶνω ὅτι ἐπρόσμενα ἀπ' αὐτοὺς μίαν ἡλίθιον ἀδιαφορίαν. Ἄφ' οὗ διὰ ζώσης φωνῆς ἔκαμα πρὸς αὐτοὺς μικρὸν τι προσίμιον καὶ προανάκρουσμα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ἐδειξα τὸ συνοδικόν· ἔπειτα ἔδωκα τὸν Φίλανδρον καὶ τοὺς ἀνέγνωσε τῶν ἐπιτρόπων τὸ γράμμα. Ἀφίνω σε νὰ στοχασθῆς, φίλε, ποῖαν καὶ πόσην ἐκπληξιν ἐδοκίμασα βλέπων τὴν χαράν, καὶ νὰ εἰπῶ ἀκόμη τὸν ἐνθουσιασμόν, μὲ τὸν ὅποιον ἐδέχθησαν τὰ εὐαγγέλια ταῦτα... Ὡς τόσον ἀνεχώρησαν πολλὰ εὐχαριστημένοι· ἀπὸ πολλὰ εὐχαριστημένον ἐμέ...². Μὰ τὸ ἴδιο γράμμα κλείνει καὶ πάλι μὲ τὴν ἔκφραση τῆς ἀνησυχίας του: ...«ἄς προσέχωσιν ὄλοι κοινῶς οἱ Γραικοί, νὰ μὴ ἐντροπισθῶμεν». Αὐτὴ ἢ

¹ Ἐπιστολὲς Ἐ. ἀ. πολ., ὡς τὴν ἐποχὴ ὅπου ἐναύγησε ἢ προσπάθεια. Τὰ βιβλία πάντως ἔφυγαν, καὶ φαίνεται νὰ ἐφθασαν στὸν προορισμό τους· δὲν ἔβρουμε τί ἀπέγιναν ὕστερα, καὶ ἂν ἀκολούθησαν τὴν τύχην τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Θεοτόκη, ἂν ἐπέρασαν, δηλαδὴ, στὸ Κουρούτσερμε.

² Ἐπιστ. Ἐ. ἀ. Α', 369.

καταπληκτική άνωση του έλληνισμού, ή όποία ετάραζε και τὰ ευρύτερα στρώματα του γένους, δέν άρκοῦσε για νά προκαλέση τήν έμπιστοσύνη του δύσπιστου Χίου.

Λίγες ήμέρες πριν, Ίανουαρίου 6, ο Κοραΐς είχε κάνει τήν περιφημη ανακοίνωσή του στην 'Εταιρεία των 'Ανθρωποποιητηῶν', έπως τήν δνομάζει, στην Société des observateurs de l'homme. Τό κείμενό του από καιρό πριν τό είχε ετοιμάσει· αλλά τήν τελευταία στιγμή, με τήν έγκαιρη λήψη των δύο κειμένων, έπρόφθασε νά προσθέση στην όμιλία του ένα ύστερόγραφο, postscriptum τό λέει. Για άλλη μιá φορά μνημονεύει τήν ώραία άρχή τής συνοδικής έπιστολής και βρίσκει άφορμή από εκείνην νά άποδοκιμάση τόν Ραυω. 'Από όλες τίς μεριές, από τό σφοδρό άκροατήριό του, από τούς ναυκλήρους, άκούει έπαίνους και ένθαρρύνσεις. 'Από έδω και πέρα θά συνεχισθοῦν οι φροντίδες του όλο τό έτος 1803· στό τέλος του έτους αὐτοῦ κάποια άνησυχία τόν σπρώχνει νά ζητήση νέα για άλλη μιá φορά: «Ελπé με τίποτε, εάν έξεύρης, περι τής καταστάσεως και προκοπής του γενικού φροντιστηρίου του "Αθω»¹. 'Αλλά μετά ένα μήνα έμάθαινε «τήν κακήν έκβασιν του καλού έγχειρήματος»²: «Μ' έπλήγωσες, φίλε, με τό μήνυμα τής άτυχίας τής σχολής του "Αθω. Καθώς βλέπω δέν είναι χαίρι από τοιούτους διαβόλους»³. 'Ακόμη, πολύ άργότερα, Ίούλιο μήνα, δ,τι του μένει νά κάνη, είναι νά κρύβη τήν άποτυχία από τούς ξένους, στούς όποιους με τόσον ένθουσιασμό είχε αναγγείλει τό ξεκίνημα τής προσπαθείας. Με μασημένα λόγια, προλογίζοντας τόν 'Ηλιόδωρο, άποδοκιμάζει και καταδικάζει τήν άνατροπή του σχεδίου: «Ποῖον δνειδος, και ποία καταισχύνη δύναται νά έξισωθῆ με τ' δνειδος και με τήν καταισχύνην, ήτις μέλλει νά καλύψη των Γραικῶν τὰ πρόσωπα, εάν άποσταθώμεν εις αὐτήν τήν άρχήν του σταδίου, εάν αφήσωμεν τόν δλίγον άνασυρθέντα λύχνον νά πέση πάλιν εις του πηγαδίου τόν πάτον;»⁴. 'Ο λύχνος είχε πέσει· άλλο ένα ώραίο δνειρο είχε σήσει μαζί του.

Κι' όμως ή προσεκτική μελέτη των προσπαθειῶν δσες είχαν γίνει για νά ζήση και νά προκόψη μιá σχολή άνώτερη στο "Άγιον Όρος, θά έπρεπε νά είχε άρκέσει για νά πείση και τόν αϊσιοδοξότερο δτι οι δροι δέν ήταν πλέον ευνοϊκοί για τήν πραγματοποίηση του έργου: για νά μιλήσουμε στην σημερινή γλώσσα, θά έλεγα δτι είχε περάσει πιά ή περίοδος του θρησκευτικού ούμανισμού για τήν 'Ελλάδα. Μετά τήν γεν-

¹ 'Επιστολές Ε. ά. Α', 431, τής 16 Δεκεμβρίου 1803.

² Αὐτ. 499.

³ Αὐτ. 433.

⁴ 'Ηλιόδωρου, Αιθιοπικῶν βιβλία δέκα, Α'. 1804, σς'. "Οτι αναφέρεται έδω στην όπόθεση του 'Αγίου Όρους, τό δηλώνει ο ίδιος στις έπιστολές του, Ε. ά. Α', 499.

ναία προσπάθεια πού εἶχε γίνει γύρω στὴν διδασκαλική φήμη τοῦ Βούλγαρη, καὶ τὴν χαρακτηριστικὰ γλήγορη ἀποτυχία της, εἶχε ἀποδειχθῆ ὅτι σχολή στὸ Ἅγιον Ὄρος, σὲ ἐπίπεδο ἀνώτερο, δὲν μπορούσε νὰ λειτουργήσει. Μὲ γοργὸ ρυθμὸ καταρρέει ἡ σχολή μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Βούλγαρη· ἡ πυκνὴ διαδοχὴ σχολαρχῶν δείχνει ἀκόμη πὺ καθαρὰ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἐγχειρήματος: λίγα χρόνια μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Βούλγαρη, ἡ σχολὴ ἔχει διαλυθῆ. «Βροντὴ νεμέσεως ἐπέπεσε, καὶ ἐσκόρπισε διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους, καὶ ἡ οἰκοδομὴ ἐκείνη, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὁ τοσοῦτος θροῦς ἐν τῇ Βασιλευούσῃ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, κατήντησεν (οἰμοί!) ἡ κατοικία, ἡ φωλεὰ τῶν κοράκιων»¹. Ἔτσι περιγράφει ὁ Μοισιόδακας τὸ περίλαμπρο κτήριο πού εἶχε οἰκοδομηθῆ κοντὰ στὸ Βατοπέδι γιὰ νὰ στεγάσῃ τὴν σχολή. Σημάδια ὅτι κάποιος σχολεῖο ἐλειτουργοῦσε καὶ ἀργότερα ἔχουμε πολλὰ καὶ ἐντελῶς ἀποφασιστικὰ· ἀλλὰ ἀσφαλῶς δὲν ἐλειτουργοῦσε μόνιμα ἐκεῖ ἡ σχολή, καὶ ἀσφαλῶς ἡ ὀλίγη αἴγλη τῶν δασκάλων καὶ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν διδασκόμενων τὴν ἔφεραν σὲ τόσῃ ἀφάνεια, ὥστε ἐλάχιστα καὶ πολὺ ἀραιὰ τεκμήρια νὰ σώζονται ἀναφορικὰ μὲ τὴν λειτουργία της. Γνωρίζουμε ὅτι κάποτε ἔκλεισε, καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ δέκα σχεδὸν ἑτῶν διακοπὴ κάποιος Κυπριανὸς ἀπὸ τὴν Κρήτη τὴν ξανάνοιξε, «πλὴν ἀνευ συνδρομῆς μαθητῶν, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ἀρχαρίων, ἐνίστε δὲ καὶ μόνος ἐν αὐτῇ διέτριβε»². «Ποῦ ὁ κλεινὸς Εὐγένιος; ποῦ ἡ πολυπληθὴς χορεία τῶν μαθητῶν, ἧτις ἐν χαρᾷ τῆς Ἑλλάδος πάσης συνεκρότε; ἓνα Ἑλικῶνα νέον Μουσῶν καὶ Μουσοτρόφων;»³.

Ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἴδρυση, ἢ τὴν ἐπανίδρυση, τῆς σχολῆς φαίνεται νὰ μορφοποιήθηκε μὲ τὸν θάνατο τοῦ Κυπριανοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ πρόσωπο ἐλάχιστα γνωστὸ στὰ γράμματά μας, νομίζω ὅτι εἶναι σκόπιμο νὰ συγκεντρώσουμε ἐδῶ τίς λίγες σκόρπιες πληροφορίες τοῦ καιροῦ, ὅσες ἀναφέρονται στὸ πρόσωπό του. Παλαιότερη γνωστὴ μου μνεῖα του βρῖσκεται σὲ ἓναν σπουδαστικὸ κώδικα, ὅπου ὑπογράφεται ὁ κτήτορας, *Κυπριανὸς λευίτης ἐκ τῆς νήσου Κρή-*

¹ Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, Ἀπολογία Μέρος Πρῶτον, Βιέννη 1780, σελ. 128. Τὸ κείμενο τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι τοῦ 1765.

² Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Κωνσταντινουπόλη. Π', 1880, ἐπιστολὴ τοῦ Δωροθέου Πρωίου, ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1805. Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Πρωίου, θὰ εἴπαι κανεὶς νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἐβίθασκε στὸ παλιὸ κτήριο τῆς σχολῆς· ἄς μὴν ξεχνῶμε τὴν βεβαίωση τοῦ Μακραιοῦ (Σάβας, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', Ἀθ. 1872, σελ. 401) ὅτι στὰ 1798 γινόταν ἐπισκευὴ τῆς σχολῆς.

³ Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, Ἀπολογία, ἔ. ἀ.

της, και σημειώνει την χρονία, 1756¹. Ἡ χρονία αὐτὴ ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσουμε ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἐστάθη μαθητὴς τοῦ Βούλγαρη στὴν Ἀθωνιάδα. Νομίζω πὼς μποροῦμε ἐπίσης νὰ ὑποθέσουμε μὲ πιθανότητα ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἱερομόναχος, ὁ τῆς σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους διδάσκαλος καὶ ὁ σχολάρχης Κυπριανός, ποὺ ἀπαντοῦν σὲ δύο χειρόγραφες παραδόσεις τῆς ἐποχῆς², ἀποτελοῦν ἓνα πρόσωπο μαζί μὲ τὸν δικό μας, ποὺ εἶναι, πάντως, ἄλλος ἀπὸ τὸν γνωστότερο Κυπριανό, μαθητὴ τοῦ Βούλγαρη, τὸν Κύπριο.

Ἐπιπλέον ὁ ἴδιος γιὰ τὴν ἐποχὴ οὗ ἀνέλαβε νὰ διδάσκη κανονικὰ στὸ Ἁγιον Ὄρος ὁ Κυπριανός, ἔχουμε ἓνα μόνο, ποὺ μᾶς τὸ δίνει ὁ Καισάρης Δαπόντες, στὰ 1784³ πραγματικά, στὸν «Ἱστορικὸ Κατάλογο», τὸν ὁποῖο συνέταξε ἐκεῖνον τὸν χρόνο ὁ Σκοπελίτης πολυγράφος, σημειώνει: «Κυπριανὸς Κρητικὸς, ἱεροδιάκων, μαζί μὲ τὸν ἀδελφόν του Γιάννη, οἱ ὧν διδάσκαλοι τοῦ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει σχολείου»⁴.

Μετὰ ἔχουμε μόνο τὸν θάνατο τοῦ Κυπριανοῦ⁵ κάπου λόγῳ γι' αὐτὸν ὁ Σέργιος Μακραιὸς στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» του, ὁ Πρώιος στὴν ἐπιστολὴ του τὴν ὁποία ἔχω ἤδη χρησιμοποιήσει, καὶ τὸ γράμμα τῶν ἐπιτρόπων. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου ὁρίζεται ἀπὸ ἀρκετὰ κοντὰ: εἶναι συνδρομητὴς στὸ «Ἠηδόλιον» τοῦ 1800, στὸν πίνακα τῶν συνδρομητῶν

¹ Σ. Εὐστρατιάδης καὶ Ἀρκάδιος Βατοπεδινός, Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of Vatopedi, 1924, σελ. 88, ἀρ. 445. Ὅτι εἶναι στὸ Βατοπέδι δὲν ἀποτελεῖ ἐνδείξη, ἀφοῦ ἐκεῖ ἐξοῦσε ἀργότερα ὁ Κυπριανός.

² Ὁ πρῶτος στὸν κατάλογο τῶν χειρογράφων τοῦ Βατοπεδίου ἔ. ἀ. σελ. 73, ἀρ. 385, 4. Ὁ δεῦτερος στὸν Νέο Ἑλληνομνήμονα 10 (1913) 188. Δυστυχῶς καμιά ἀπὸ τίς δύο μνείες δὲν εἶναι χρονολογημένη μὲ ἀκρίβεια.

³ Σάβας, ἔ. ἀ., 133. Στὰ 1783, Σεπτεμβρίου 20, ὁ Μακραιὸς ἐπιστέλλει τοῖς λογιστάτοις διδασκάλοις τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει σχολῆς (αὐτ. 542). Μὰ ὁ πληθυντικὸς εἶναι πολὺ ἀδύνατο τεκμήριο γιὰ νὰ συμπεράνουμε ὅτι γράφει στοὺς δύο ἀδελφοὺς. Ὅλιγο πρὶὸ πίσω, ἀλλὰ πάντοτε χωρὶς βεβαιότητα, μᾶς πηγαίνει μία συνοδικὴ ἐπιστολὴ ποὺ ἔχει ἐκδοθῆ τὸν Μάιο τοῦ 1782, ἐπὶ Γαβριὴλ Δ'. Τὸ ἔγγραφο ἀναφέρει τὴν παλιὰ ἀκμή, τὴν πτώση, τὴν ὁποία ἀποδίδει σὲ «λιποταξία» τῶν καθηγητῶν, καὶ κατοπινὴν τὴν «πρὸ καιροῦ τινός» ἀνασύστασιν τῆς σχολῆς μὲ διδασκάλους καὶ μὲ ἱκανοποιητικὸ ἀριθμὸ μαθητῶν. Σκοπὸς του εἶναι νὰ στρέψῃ πρὸς τὴν σχολὴ αὐτὴν ἕναν πόρο ποὺ εἶχε πρόσφατα θεσμοθετηθῆ γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦτο συμπεραίνω ὅτι καὶ ἡ ἀνασύστασις ἦταν πρόσφατη, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποία ἀναφέρει, χωρὶς νὰ τὴν χρονολογῇ, ὁ Δωρόθεος Πρώιος. (Ἡ συνοδικὴ ἐπιστολὴ ἔχει ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεών στὰ Γράμματα Πατριαρχικά περὶ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, Κωνσταντινουπόλη 1903, σελ. 124 κέ. Ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἀνετύπωσαν οἱ L. Petit καὶ W. Regel στὰ Actes d'Esphigmenou, Πετροῦπολη 1906, σελ. 72 κέ. Ἀπορο εἶναι γιὰ τὸ Φ. Βαφειδῆς, στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία του, Γ 2, σελ. 350, Ἀλεξάνδρεια 1928, ἐπροτίμησε νὰ παραπέμψῃ στὴν ἐπανεκδόσιν αὐτῆς.)

τῆς μονῆς Βατοπεδίου¹. ὁ Μακραιοὺς γράφει ὅτι ἀπέθανε λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνοδο, τὴν δευτέρη βέβαια, τοῦ Νεοφύτου στὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο, δηλαδή, τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1799². Ὁ Πρώτος γράφει Ἰούλιο τοῦ 1805 ὅτι ὁ Κυπριανὸς εἶχε ἀποθάνει ἑπτὰ χρόνια πρὶν³· στὰ ἴδια μᾶς φέρνει κι' αὐτὸς ὁ λογαριασμός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν μᾶς ἀπομακρύνει ἢ πολὺ πρὸ γενικῆς διατύπωση τῶν ἐπιτρόπων «διὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἐσχάτως ἐν αὐτῷ σχολαρχοῦντος». Πάντως γνωρίζουμε ἀπὸ ἄλλη πηγὴ ὅτι τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1800 δὲν ἐζούσε πιά ὁ Κυπριανός: στίς 28 τοῦ μηνός, ἕνας Δημήτριος Παπαϊωάννου Βαρούχ, ἀνεψιὸς τοῦ διδασκάλου, ἔχει ὑπογράψει βεβαίωση πρὸς τὴν κοινότητα τοῦ Ὁρους πὼς παρέλαβε ὅ,τι ἀνήκε στὸν μακαρίτη, ὡς πλησιέστερος κληρονόμος του· ἀπὸ τὴν πράξη αὐτὴν οἱ ἱστορικοὶ συμπεραίνουν ὅτι ὁ Κυπριανὸς δὲν ἦταν μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Ὁρους⁴.

Ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς προσπάθειάς γιὰ τὴν ἀναβίωση τῆς σχολῆς δὲν γίνεται εὐκόλα φανερὴ. Ὅ,τι μπορούμε νὰ ποῦμε, εἶναι ὅτι ἡ ἐνέργεια ἔγινε πολὺ γρήγορα. Ὁ ἐμπαθέστατος Μακραιοὺς δίνει μιὰ παράδοξη ἐρμηνεία, δύσκολα πιστευτὴ, στὰ γεγονότα: ἀπὸ πολλὰς πηγὰς εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1800, ἢ καὶ λίγο πρὶν νωρὶς, ἐστάλθηκε ὁ τότε Σταγῶν καὶ ἀργότερα Φιλιππουπόλεως Παῖσιος, γιὰ νὰ φροντίσῃ στὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ χρήματα νὰ συλλέξῃ, καὶ τὴν σχολὴ νὰ ὀργανώσῃ. Τὸν πατριαρχικὸ θρόνο κατεῖχε ὁ Νεόφυτος Ζ', γιὰ δευτέρη φορά· κατὰ τὸν Μακραιο, ποὺ μισεῖ τὸν Πατριάρχη αὐτόν, ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἁγίου Σταγῶν ἔγινε «ἕνα ἔκ τε τῶν ἱερῶν μοναστηρίων καὶ κελειωτῶν καὶ ἀσκητῶν συνάξῃ χρήματα εἰς μισθοὺς τῶν ἐν αὐτῇ διδασκάλων, καὶ οὕτω βιασάμενος ἐρεθίσῃ τοὺς ἐκεῖ πάντας κατὰ τῆς σχολῆς, ὥστε τοῦ λοιποῦ μηδένα ἡσυχίαν ἄγειν, οὔτε διδάσκαλον, οὔτε μαθητὴν, δυσαρεστοῦμένων, μᾶλλον δι' εἰπεῖν κακοῦμένων ἐπὶ τῇ σχολῇ τῶν ἀγιοριτῶν»⁵. Αὐτὴ ἡ σκέψη φαίνεται ὑπερβολικὰ ἐξεζητημένη γιὰ νὰ εἶναι πιθανή. Ὁ Παῖσιος ἐπῆγε στὸ Ἅγιον Ὄρος, συνέλεξε ποσά, τὰ ὁποῖα δὲν ἔδειχναν μεγάλο τὸν ζῆλο τῶν μονῶν γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ κίνηση, καὶ παρέδωσε τὰ χρήματα αὐτὰ στοὺς ἐκεῖ Ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς τὴν 1 Ἰουνίου 1801. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ κώδικα τοῦ Πρωτάτου, ἐπίτροποι ἦταν ὁ πρῶτος Τρίκκης Θεόφιλος, ὁ Ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος καὶ οἱ διδάσκαλοι Χριστόφορος, ποὺ ἐζούσε στὴν σκῆτη τοῦ

¹ Βλ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 24 (1904) 77.

² Σάθας ἔ.ἀ. 401.

³ Ἐ.ἀ. 236.

⁴ Βλ. πρόχειρα τὰ σχετικὰ στοῦ Χ. Κιενᾶ, Ἡ σύγχρονος Ἀθωνιάς, Ἀθήνα 1930, σελ. 138, ὅπου μεταφέρονται τὰ στοιχεῖα καὶ οἱ κρίσεις τοῦ Νικάνδρου Βατοπεδινοῦ.

⁵ Στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» του, Σάθας, ἔ.ἀ. 401.

Τιμίου Προδρόμου τῶν Ἰθήρων, καὶ Νικόδημος, πού ἐξοῦσε στὴν Καψάλα, σὲ ἓνα παντοκρατορικὸ κελί¹. Λόγος συγκεκριμένος γιὰ λειτουργία τῆς σχολῆς δὲν γίνεται στὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς· ὁ Παῖσιος ὁμοίως, γράφοντας ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα, στὶς 15 Ἰουνίου 1818, στὸν μητροπολιτικὸ κώδικα Φιλιππουπόλεως, ἓνα σύντομο αὐτοβιογραφικὸ σημείωμα, βεβαιώνει ξεκάθαρα ἀναφορικὰ μὲ αὐτὴν τὴν ἀποστολὴ του: «ἐσυστησάμην ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῶν Καρυῶν»².

Καὶ τοῦτο, βέβαια, δείχνει τὴν ἐμπάθεια μὲ τὴν ὁποία γράφει ὁ Μακραιὸς καὶ τὴν ἀδικία πού προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐμπάθεια αὐτὴν· ἀλλὰ ἀκόμη πῶς φανερὰ γίνονται ἔλα αὐτά, ἔταν ἀναλογισθοῦμε ὅτι τὶς ἐνέργειες τοῦ Νεοφύτου τὶς συνεχίζει ὁ διάδοχός του Καλλίνικος Ε΄, μὲ τὴν συνοδικὴ ἐπιστολὴ πού δημοσιεύεται ἐδῶ. Περὶεργο ὅτι δὲν εἶναι μνηολογημένη· πάντως ἔμως τοποθετεῖται μὲ ἀκρίβεια στὸ δεῦτερο ἐξάμηνιο τοῦ 1801, ἀφοῦ Ἰούνιο μῆνα προεδιάσθηκε ὁ Καλλίνικος στὸν θρόνο, καὶ τὸ συνοδικὸ γράμμα ἔχει τὴν χρονία 1801. Τὰ σχέδια τοῦ Πατριαρχείου ἦταν μεγάλα· τὸ συμπέρασμα συναγεται ἀπὸ τὴν βαρύτητα τοῦ ἐγγράφου καὶ ἀπὸ τὴν ἔκταση τῆς ἐρανικῆς προσπάθειας, ἀλλὰ ἀκόμη καλύτερα βγαίνει ἀπὸ τὰ ὀλίγα μεταγενέστερα γράμματα τοῦ Δωροθέου Πρωίου, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν σχολὴ τοῦ Κουρούτσεσμε, τὴν πραγματικὴν διάδοχο τῆς σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Πολὺ χαρακτηριστικὰ ὁ Πρωίος κάνει διάκριση ἀνάμεσα στὰ Μουσεῖα, σχολὲς ἀνώτατες, πανεπιστημιακὲς, καὶ τὰ Φροντιστήρια, σχολὲς σὲ κατώτερο, πάντως, ἐπίπεδο. Ὁραίος μᾶς φαίνεται ὁ νεοκλασικισμὸς πού πρυτανεύει στὴν ἐκλογὴ τῶν ὄρων καὶ στὴν δικαιολογία τῶν ἀποφάσεων, μὲ παράλληλο τὸ παράδειγμα τῶν δυτικῶν πραγμάτων· σὰν μιὰ περίληψη τῶν κοινῶν τόπων τῆς ἐποχῆς: ἐπήραν τὴν ἀπόφαση «μιμηθέντες τοῖς προγόνους ἡμῶν Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον ἀπανταχοῦ μὲν Φροντιστήρια, ἐν Ἀθήναις δὲ Μουσεῖα ἐξ ὧν ἡ ὑψηλότερα καὶ γενικωτέρα σοφία ἐξεχεῖτο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα... καὶ τὰ σοφὰ γένη τῶν Εὐρωπαίων...», πού ἔχουν ἀπὸ μία, δύο ἢ τρεῖς τὸ πολὺ ἀκαδημίες, ἐνῶ ἔχουν μεγάλο ἀριθμὸ ἀπὸ φροντιστήρια. Καὶ μνημονεύει Ἀκαδημίες, τοῦ Ἑνετικοῦ κράτους τὸ Παταύιον, τοῦ Ρωμανικοῦ τὴν Βονωνίαν, τοῦ Ἑτροῦ-

¹ Βασικὸ γιὰ τὴν μελέτη τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἀποδέχθηκαν οἱ μονεὶς τὴν προσπάθεια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἶναι τὸ γράμμα τους ἀπὸ 20 Ὀκτωβρίου 1800 πρὸς τὸν Πατριάρχη Νεοφύτο. Εἶναι δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεῶν στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 3 (1883) 700. Ἄλλες σπουδαίες συμπληρωματικὲς εἰδήσεις ἔχουν καταχωρήσει ἀπὸ τίς πηγές ὁ Γ. Συμενάκης, Τὸ Ἅγιον Ὀρος, Ἀθ. 1903, σελ. 163, καὶ ὁ Χ. Κτενάς, Τὰ Γράμματα ἐν Ἁγίῳ Ὀρει, Ἀθ. 1928, σελ. 28 κέ. καὶ Ἄπαντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὀρει Ἱερὰ Καθιδρύματα, Ἀθ. 1935, σελ. 344.

² Θρακικά 3 (1932) 25.

οικικοῦ τὰς Πίσσας, τοῦ Γαλατικοῦ τοῦ Παρίσιον καὶ τὸ Μονπλιέ, τοῦ Βρετανικοῦ τοῦ Ὁξόνιον καὶ τὴν Κανταβρίαν¹.

Μὲ τέτοιο πνεῦμα ἐξεκινούσε ἡ προσπάθεια, ἀλλὰ γλήγορα ἐξεφύτρωσαν τὰ ἐμπόδια, τῶν ὁποίων καλὴ περιγραφή δίνει καὶ πάλι ὁ Πρώιος. Πρῶτα πρῶτα μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Πατριάρχης ἔστειλε ἐξάρχους καὶ διδασκάλους «πρὸς παρατήρησιν καὶ ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τοῦ ἐκεῖτε Σχολείου· καὶ εὐθὺς ἐφύτρωσεν ἕνα μέγαν σκάνδαλον μεταξὺ τῶν πατέρων ποῦ νὰ συστηθῆ»². Περὶεργο εἶναι ὅτι ἐνῶ ἡ συνοδικὴ ἐπιστολὴ μιλεῖ γιὰ διδασκάλους, καὶ μὲ λεπτομέρειες πολλὰς, ὄνομα δὲν ἀναγράφει κανενός· θὰ ἔμπαινε, δηλαδὴ, κανεὶς στὴν ὑποψία ὅτι τὸ θέμα ἦταν ἀνώριμο ὅταν ἐκυκλοφόρησαν τὰ γράμματα. Ἡ ἐξήγησις ὅμως εἶναι, νομίζω, ἄλλη: ἐνωθὺ τὴν ὀλίγη φήμη τὴν ὁποία θὰ εἶχαν τὰ πρόσωπα ποῦ ἐδέχθησαν, καί, συνεπῶς, τὸ ἀσύμφορο τῆς μνείας τους. Ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ Δωροθέου Βουλησιᾶ, γραμμὴν ἀπὸ τὴν Πόλιν στὶς 29 Μαΐου τοῦ 1801, ἐπιβεβαιώνει καὶ τὴν πληροφορίαν τοῦ Πρωίου καὶ τὴν σκέψη γιὰ τὴν ἀφάνεια τῶν διδασκάλων: «Τοῦ δὲ νῦν Πατριάρχου χθὲς εἰς Θεραπεῖα ἀναβάντος, ἔπου παροικῶ, ἐπερώτησα περὶ τῆς συστάσεως τῆς τοῦ Ὄρους Σχολῆς τί ἐποίησαν, καὶ ἀπεκρίθη μοι ὅτι κινουνοῦνται ἀπὸ τοῦ Βατοπαιδίου εἰς τὰς Κάρας μετατοπίσαι αὐτήν, ἐν τοῖς τοῦ προπατριαρχεύσαντος Σεραφίμ καταλύμασι· διὸ ἐντεῦθεν μὲν Διδάσκαλον τῶν μετὰ τὰ Γραμματικὰ φιλοσοφικῶν μαθημάτων, Ἀθανάσιόν τινα, κοσμικοῦ πολιτεύματος ἄνδρα, ἐστάλκασιν, ἔγραψαν δὲ καὶ εἰς τὸ Ὄρος Ματθαῖον τινά, μοναχόν, τῶν Γραμματικῶν ἀποκαταστήσαι μαθημάτων διδάσκαλον»³. Ἀθανάσιος, λοιπόν, καὶ Ματθαῖος, οἱ ἀνώνυμοι διάδοχοι τοῦ Βούλγαρη καὶ τοῦ Παναγιώτη Παλαμᾶ· ὁ Ἀθανάσιος, σχολάρχης, ἀγκυρὰ καὶ λαϊκός. Οἱ ἄλλοι δύο ἀπὸ τοὺς τέσσερεις ποῦ μνημονεύονται στὴν συνοδικὴ ἐγκύκλιον παραμένουν ἄγνωστοι.

Ἐνάμιαι χρόνον ἀργότερα ἄλλο γράμμα, ἐπίσης ἀνέκδοτο, τοῦ Βουλησιᾶ ἀναφέρεται πάλι, ἀκόμη πιὸ ἀπαισιόδοξα, στὴν σχολή, «τὴν

¹ Ἐ. ἀ. 236.

² Ἐ. ἀ. 220.

³ Τὴν πληροφορίαν αὐτήν, καθὼς καὶ ὅσες ἀκολουθοῦν ἀπὸ τὸ Ἄρχειο τοῦ Βουλησιᾶ, ὄφειλω στὸν κύριο Ἄλκη Ἀγγέλου. Βλ. τὴν ἐργασίαν του, Πρὸς τὴν ἀκμὴ τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ, Ἀθήναι 1956. Ἡ ἐπιστολὴ βρῖσκεται στὸν κώδικα Παντελεήμονος ἀρ. 514 (Λάμπρος, Β', σελ. 387, ἀρ. 6021) σελ. 634, καὶ φέρει τὸν ἀρ. 240.

⁴ Χάρη στὶς ἔρευνες τοῦ Μ. Γεδεών, στὶς ὁποῖες πολλὰ ὀφείλει ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη, μᾶς ἦταν κι' ἀπ' ἄλλοδ γνωστός ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο διδασκάλους, ὁ Ἀθανάσιος: ἦταν Φιλιππουπολίτης, ὅπως σημειώνεται στὸν πίνακα τῶν συνδρομητῶν στὰ «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» τοῦ Σοαίου, δηλαδὴ πιθανότατα στὰ 1803· πάντως παρουσιάζεται νὰ ζεῖ στὸ Βατοπέδι. Βλ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 24 (1904) 77.

ὁποῖαν χρόνους ἤδη τρεῖς ἀγωνιζόμενοι νὰ συστήσωσι μὲ λόγια καὶ μὲ γράμματα, μόλις ἀπεκατέστησαν ἓνα ὑπομονητικὸν διδάσκαλον εἰς τὰς Κάρας, εἰς ἓν τῆς Κοινότητος κελίον· ὁ ὁποῖος καὶ μὲ ὄλον ὄπου εἶναι πολλὰ ὑπομονητικός, πλὴν ἀπὸ τὴν πολλὴν του στενοχωρίαν καὶ τὴν φυγὴν τῶν μαθητῶν, ὄπου δὲν ἀπομένουν πλείονες τῶν τριῶν ἀπὸ δεκατρεῖς ὄπου ἦσαν, μελετᾷ (καθὼς ἤδη ἐλθὼν ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἐκτραγωδεῖ) μετὰ τῶν ὀλίγων αὐτῶν τριῶν νὰ ἀναχωρήσῃ, μηδεμίαν οὐσης ἐν τῇ σχολῇ καταστάσεως, ἢ παντελῶς νὰ ἀργήσῃ τῆς διδασκαλίας, καὶ ὡς τις ἠσυχαστὴς μοναχὸς ἐκεῖσε νὰ παραμείνῃ»¹. Οἱ πληροφόριες αὐτὲς διασταυρῶνονται ἐντελῶς μὲ τοῦ Πρωτοῦ, ποῦ βεβαιώνει ὅτι ἡ σχολὴ ἐλειτούργησε, καὶ μάλιστα ἐπὶ δύομισι χρόνια, μὲ διδασκάλους περισσότερους ἀπὸ ἓναν. Αὐτὰ τὰ γράφει σὰν θέματα παλιά, ξεπερασμένα, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1805, καὶ ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τους πέντε χρόνια πρὸ πίσω. «Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν προέβαινε, ἀλλὰ ἡμέρα τῇ ἡμέρα εἰς τὸ χεῖρον ἐκαταντούσε· μαθηταὶ πολλὰ ὀλίγοι, πέντε ἕξ μόλις»². Καὶ τὸ κακὸ ἐφθασε λίγῳ ἀργότερα σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε νὰ γυρεύουν ἓναν δάσκαλον νὰ πάῃ νὰ διδάξῃ στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ νὰ μὴν βρῖσκουν»³. Ἐμπρὸς σὲ αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ὕστερα ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις, ἀποφασίσθηκε νὰ γίνῃ τὸ μεγάλο σχολεῖο τοῦ Γένους στὴν Πόλιν, στὸ Κουρούτσεμε, καὶ νὰ διατεθοῦν γι' αὐτὸ ἕλες οἱ ἠθικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ὀλικῆς δυνάμεις ἕσες εἶχαν στρατολογηθῆ γιὰ τὴν Ἀθωνιάδα.

Ἔτσι ἔσβησε ἡ ὑπόθεσις ἐκεῖνη. Τὸ σχολεῖο δὲν ἔκλεισε ἀμέσως ὀριστικά, καὶ κατὰ διαστήματα μιὰ καινούργια ὀρμὴ τὸ ἀνακινούσε, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ τοῦ ἐμφυσήσῃ τὴν διάρκειαν. Ὁ Δωρόθεος Εὐελπίδης γράφει ὅτι τὸ τέλος τὸ ἐπροκάλεσε ὁ Γρηγόριος Ε', ὅταν μετὰ τὴν δεύτηρην πατριαρχεῖαν του εὐρέθηκε πάλιν ἐξόριστος στὸ Ἅγιον Ὅρος· τότε ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὴν σχολὴν ἀπὸ τὸ Βατοπέδι στὸ Σεράγι, στὶς Καρυές, γιὰ νὰ μπορῇ πρὸ εὐκολα νὰ παρακολουθῇ τὴν λειτουργίαν του. Μὰ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια προκάλεσε τὴν δυσἀρέσειαν τῶν Βατοπεδινῶν, καὶ ἐπέφερε τὴν διάλυσιν⁴. Δύσκολο εἶναι νὰ χρονολο-

¹ Κωδ. Παντελεήμονος β. ἀ. σελ. 676, ἐπι.στ. ἀρ. 255, τῆς 30 Ὀκτωβρίου τοῦ 1802. Εὐχαριστῶ τὸν κύριον Α. Ἀγγέλου καὶ γιὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τὸ κείμενον, ποῦ μοῦ ἀνακινώθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον.

² Αὐτ. 221.

³ Αὐτ. 237.

⁴ Ἰωάννου Χρυσοστόμου Οἱ περὶ Ἱερωσύνης λόγοι ἐκδ. Δωροθέου Εὐελπίδου, Μέρος Α', Ἀθήνα 1867, σελ. η'·θ'. Στὴν γνώσιν τοῦ καιμένου αὐτοῦ ὀδηγήθηκα ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεών, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 3 (1883) 698. Ὁ Κοδρικᾶς (Καὶ αὐθὶς πρὸς τοὺς Οἰκείους, 1818, σελ. 86) γράφει ὅτι στὰ 1809 ὁ τότε Πατριαρχεῦσαν Κύριος Γρηγόριος εἶχε διορίσει τὸν Κοραῆ ἐπίτροπον τῆς σχολῆς τοῦ Ἀθω· ὑποθέτω ὅτι εἶναι πολλαπλὸ μνημονικὸ λάθος, ἂν ὄχι ἐλαφρὰ διαστροφὴ τῶν

γῆση κανεῖς τὸ θλιβερὸ αὐτὸ ἐπεισόδιο· στὰ 1809 ὁ Κοραῆς βεβαιώνει διὰ οἱ Βατοπεδῖνοι φέρνουν διδάσκαλο ἀπὸ τῆς Κυθωνίας καὶ τοὺς ἐπαινεῖ γι' αὐτό· τὸν ἴδιο χρόνο μνημονεύει σὲ ἐπιστολῇ του μιὰ δωρεὰ γιὰ τὴν σχολὴ τοῦ Ὄρους². Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς στὰ 1811, Ἰανουάριος, γράφει διὰ ὑπάρχει σχολὴ στὸ Ἅγιον Ὄρος «πρὸ χρόνων ἤδη [κανῶν]»· ἐνάμισι χρόνο ἀργότερα, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1812, γράφει διὰ γίνεται προσπάθεια, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Βατοπεδῖνους, γιὰ τὴν σύσταση τοῦ σχολείου³. Ἐδῶ κάπου πρέπει νὰ ὀρίσουμε ἓνα καινούργιο τέλος: στὰ 1815 ὁ Νεόφυτος Δούκας μιλώντας γιὰ τὴν παλιὰ Ἀθωνιάδα ξαναπαίρνει σχεδὸν τὰ λόγια τοῦ Μοισιόδακα· τὸ σχολεῖο εἶναι «χρήσιμον μόνον ταῖς γλαυξί· καὶ τοῖς ἄλλοις ὀρνέοις»⁴. Οἱ ἀνησυχίες τοῦ Κοραῆ εἶχαν ἐπιβεβαιωθῆ· τώρα ἐφαινόταν νὰ ἐπαληθεύη καὶ ἡ πρόρρηση τοῦ Πρωΐου: «Ποτὲ Μουσεῖον ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει οὐ συσταθήσεται, καὶ εἰ συσταθήσεται, ἐντὸς ὀλίγου καταστραφήσεται»⁵.

Ἄθῆνα

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

πραγμάτων: ὁ Γρηγόριος δὲν ἦταν πατριάρχης στὰ 1809, δὲν γνωρίζουμε νὰ κατέστησε ἐπιτρόπους λαϊκοὺς τῆς σχολῆς τοῦ Ἄθω στὰ 1809 ἢ σὲ ἄλλη ἐποχὴ.

¹ Προλεγόμενα στὸν πρῶτο τόμο τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου, σελ. 135'.

² Ἐπιστολὲς ἑ.α. Β', 54. Ἦς σημειωθῆ ἔδῳ διὰ ἡ ἀπήχηση τῶν ὡραίων σχεδίων γύρω στὴν νέα σχολὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐκράτησε πολλὰ χρόνια μετὰ τὴν ματαίωσή τους. Ὁ Θεοτόκης ἄφησε στὰ 1800 τὴν βιβλιοθήκη του στὴ σχολὴ· ὁ Βουλγαρὸς στὰ 1805 ἔγραψε κι' αὐτὸς στὴ διαθήκη του κληροδότημα γιὰ τὴ σχολὴ· ὁ Ζώης Καπλάνης, κι' ἐκεῖνος, στὴ διαθήκη του, τὴν ὁποία συνέταξε στὰ 1806, ἔτος τοῦ θανάτου του, ἀφήνει ἓνα ποσόν γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό.

³ Σελ. 13.

⁴ Σελ. 171 (μήπως ἡ εἰδηση εἶναι παλαιότερη;).

⁵ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Παναγιώτατον Πατριάρχην Κύριον Κύριλλον, σελ. 55.

⁶ Ἐ. α. 237, γράμμα τῆς 14 Ἰουλίου 1805.